

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»**

POLITIA

Вісник наукових робіт молодих вчених

ВИПУСК №2

Івано-Франківськ – 2020

*Затверджено до друку
кафедрою політичних інститутів та процесів
(протокол №5 від 3 грудня 2020 року)*

Головний редактор – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри політичних інститутів та процесів В.В.Марчук
відповідальний секретар – викладач кафедри політичних інститутів та процесів, кандидат політичних наук О.Б.Березовська-Чміль

Редакційна колегія:

Дерев'янюк С. М., доктор політичних наук, професор кафедри політичних інститутів та процесів;

Климончук В. Й., доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології;

Геник М.А., кандидат історичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів

Кобець Ю. В., кандидат політичних наук, викладач кафедри політичних інститутів та процесів;

Мадрига Т. Б., кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів;

Матвієнків С. М., кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів;

Міщук М. Б., кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів;

Монолатій І.С., доктор політичних наук, професор кафедри політології;

Адреса редакційної ради

м. Івано-Франківськ, вул.Шевченка, 57, кафедра політичних інститутів та процесів Факультету історії, політології і міжнародних відносин
Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Тел. (0342) 596-146
Електронна пошта: kpol_inst@pnu.edu.ua

POLITIA. Вісник наукових робіт молодих вчених. Івано-Франківськ, 2020. Випуск №2. 62с.

ЗМІСТ

Головчинський Н. РОСІЙСЬКА АГРЕСІЯ ПРОТИ УКРАЇНИ: ПРИЧИНИ, ОСОБЛИВОСТІ ТА УРОКИ (науковий керівник - кандидат політичних наук, доцент Матвієнків С.М.).....4

Головчук Ю.М. АНАЛІЗ ВЗАЄМОДІЇ СПОРТУ І ПОЛІТИКИ В ЄВРОПІ НА ПРИКЛАДІ ПОЛІТИЗАЦІЇ ФУТБОЛУ (науковий керівник - канд. іст. наук, доцент Генік М.А.).....13

Івасюк І.І. ВЛАДА І ОПОЗИЦІЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ВЗАЄМОДІЇ (науковий керівник – кандидат політичних наук, доцент Міщук М.Б.).....19

Максимів Ю.Б. ПОЛІТИЧНІ СИМВОЛИ ЯК ІНДИКАТОРИ ПАМ'ЯТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ (науковий керівник - доктор політичних наук, професор Монолатій І.С.).....27

Нагірняк Д.В. МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА РЕФОРМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ (науковий керівник – доктор історичних наук, професор Марчук В. В.).....36

Пилипець У.В. СПЕЦИФІКА СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ (науковий керівник – кандидат політичних наук, викладач Березовська-Чміль О.Б.).....47

Сав'юк Р.В. РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (Науковий керівник - доктор політичних наук, професор Климончук В.Й.).....56

Головчинський Н. І.
магістр 2-го року навчання
спеціальності «Політологія»
Факультету історії,
політології і міжнародних відносин
Науковий керівник -
кандидат політ. наук, доцент Матвієнків С.М.

РОСІЙСЬКА АГРЕСІЯ ПРОТИ УКРАЇНИ: ПРИЧИНИ, ОСОБЛИВОСТІ ТА УРОКИ

Актуальність теми полягає в тому, що збройні конфлікти і війни – перманентна світова проблема. Мільйони людей були і, на жаль, зараз є безпосередніми учасниками або жертвами військових дій. Зміна багатопольярного світу біполярним в умовах глобалізації супроводжується сплеском цілої низки конфліктів, характерною ознакою яких є перехід їх з глобального рівня на регіональний і локальний. Локальні війни і воєнні конфлікти становлять сьогодні одну з основних загроз як для національної, так і для міжнародної безпеки.

Не минула ця трагедія і сучасну Українську державу. Вперше у ХХІ столітті держава – постійний член Ради Безпеки ООН, здійснила агресію проти сусідньої держави попри свої зобов'язання щодо підтримання миру та безпеки. Своїми діями Російська Федерація зруйнувала існуючу Ялтинсько-Потсдамську систему міжнародних відносин, що утворилася в результаті переможного завершення Другої світової війни силами антифашистської коаліції. Військова агресія Російської Федерації проти України, анексія Криму та розв'язання війни на Сході держави наприкінці лютого 2014 р. стали серйозним випробуванням для українського народу та Збройних Сил України, яким довелося відновлювати свою боєздатність безпосередньо в ході бойових дій.

В Україні військовою проблематикою займаються такі українські науковці як А. Бандурка, В. Друзь, М. Пірен, А. Ішмуратова, О. Валевський, В. Горбулін, О. Литвиненко, Л. Герасіна, М. Панов, А. Пойченко, І. Бекешкіна, А. у своїх працях Г. Перепелиця, В. Безрученко, О. Батрименко, І. Іжнін, С. Сірий.

Поняття гібридної війни аналізують Ф. Хоффман, О. Загребельний, Є. Магда. Серед науковців, які досліджують особливості війни на Сході України, варто назвати В. Чупрія, В. Загребельного, В. Буракова та ін. Але військові дії й надалі тривають, і це актуалізує проблематику військового конфлікту на Сході України.

Метою статті є аналіз воєнного конфлікту на сході України, виділення його особливостей та можливих шляхів закінчення.

Відповідно до сформульованої мети були поставлені наступні **завдання**:

– проаналізувати вплив воєнного конфлікту на внутрішню і зовнішню політику України;

– визначити воєнний конфлікт на Сході України як збройну агресію та його вплив на політичну ситуацію сучасної України.

– встановити визначення “гібридна війна” як один із сучасних методів ведення війни та виділити її основні риси.

Війна на Донбасі – військовий конфлікт, розпочатий російськими загонами, які у квітні 2014 року захопили територію українського Донбасу після «привласнення» Криму та серії проросійських виступів в Україні і проголошення «державних суверенітетів» ДНР та ЛНР. Даний конфлікт має характер міжнародного, а його продовженням стала російська збройна агресія проти України. За географічним масштабом він є локальним і охоплює частини Донецької і Луганської областей України. Попри численні факти участі Збройних сил РФ та докази причетності Росії до війни, офіційно Росія не визнає факту свого вторгнення в Україну, тому з українського боку війна розглядається як неоголошена. Ряд українських політиків називає війну на Сході України «гібридною війною» Росії проти України. Юридично на сході України триває Антитерористична операція, яка з 2018 року має назву Операція Об’єднаних Сил. Російська влада неодноразово заявляла про своє неприйняття Антитерористичної операції й вимагала її припинення та початку переговорів з бойовиками.

Щоб з'ясувати, як все відбувалося, варто пригадати хронологію подій та їх вплив на внутрішню і зовнішню політику України. З березня 2014 року у Донецькій та Луганській областях почалися антиурядові протести. На початку квітня протестувальники захопили адміністративні будівлі у Луганську та Донецьку і проголосили утворення Луганської і Донецької народних республік. 6 квітня 2014 року в Донецьку у результаті мітингу прибічників федералізації України та приєднання до Росії була захоплена будівля обласної адміністрації. Спроби взяти та утримати її сепаратисти неодноразово робили й раніше – починаючи з 1 березня, проте цього разу представникам самопроголошеної «молодої республіки» вдалося надовго там утриматися. Цього ж дня в Луганську була захоплена будівля місцевої СБУ, де зберігалася значна кількість зброї. 7 квітня, у зв'язку з цими подіями, виконувач обов'язків Президента України Олександр Турчинов оголосив про створення спеціального антикризового штабу, а вже через тиждень ним було введено в дію рішення РНБО «Про негайні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України», що і стало початком військових дій на Сході України, відомих як Антитерористична операція [1].

12 квітня озброєна група бойовиків на чолі з колишнім російським військовим Ігорем Гіркіним захопила місто Слов'янськ на Донеччині. 13 червня бійці батальйону «Азов» після швидкої операції вибили бойовиків з Маріуполя. 5 липня сили АТО взяли під контроль Слов'янськ, Краматорськ та кілька інших міст Донбасу, проте бойовики Гіркіна зуміли відійти до Донецька. Військові намагалися взяти під контроль кордон цих двох областей з Росією, проте позиції силовиків розстрілювали з артилерії. Українська сторона стверджувала, що це робили з російського боку кордону, а Росія цю інформацію заперечувала.

До середини серпня 2014 року сили АТО звільнили значну частину контрольованої бойовиками території і майже завершили відмежування Донецька і Луганська від російського кордону. 17 липня над підконтрольною бойовикам частиною Донецької області збили літак рейсу МН17 малайзійських

авіаліній, внаслідок чого загинуло майже 300 людей. Ця подія суттєво вплинула на сприйняття конфлікту у світі.

Проте наприкінці серпня значні сили бойовиків, а за твердженням Києва, і російських військ, зайшли до України та розбили українські війська в «Іловайському котлі» на південь від Донецька. Сили проросійських бойовиків захопили прикордонне місто Новоазовськ на Азовському морі, але наступ на Маріуполь був зупинений. Після важких боїв українські війська частково були розбиті, а 5 вересня у Мінську були підписані угоди щодо припинення вогню й встановлення лінії розмежування. Перемир'я регулярно порушували, сторони звинувачували одна одну в обстрілах, а в середині січня бойовики перейшли в наступ, захопили частину Донецького аеропорту й місто Вуглегірськ біля Дебальцевого.

3 серпня 2014 року Росія почала направляти на Донбас гуманітарні конвої. Перший з них заїхав до України 22 серпня, якраз коли починав утворюватися «Іловайський котел». Конвої не було погоджено з Червоним хрестом та ОБСЄ, їхній вміст оглядали тільки російські прикордонники. Українська сторона стверджувала, що в них перевозиться, окрім харчів, також військове обладнання для сепаратистів, але Росія це заперечувала. За даними ОБСЄ, в Україну заїхало 13 таких гуманітарних конвоїв, але МНС Росії вказувала на 12 конвоїв і плани організувати наступний.

Згідно з інформацією ООН, станом на початок лютого 2015 року, за час конфлікту загалом загинуло 5 358 людей (298 з рейсу МН17), поранено 12 235. Майже мільйон біженців покинули зону конфлікту і виїхали на іншу територію України. Ще 600 тисяч поїхали в інші країни, зокрема, 400 тисяч – до Росії [2]. У серпні 2017 року йшли постійні локальні бої, які дещо стихли перед початком вересня. Мало не щодня в ЗМІ (українських та закордонних) були повідомлення про обстріли, поранених та вбитих. Так, станом на 30 серпня 2017 року протягом одного дня був 21 обстріл зі сторони ОРДЛО (окремі райони Донецької і Луганської областей).

У 2018-2019 роках воєнні дії на Сході України продовжуються, приносячи все нові і нові жертви у лавах Збройних Сил України. Незважаючи на міжнародні договори, домовленості та перемовини Російська Федерація продовжує вести бойові дії проти України, зокрема підтримуючи бойовиків так званих самопроголошених ДНР та ЛНР. РФ нехтує міжнародним правом, яскравим прикладом чого було те, що 25 листопада 2018 року Росія скоїла акт агресії проти України у Керченській протоці. Того дня прикордонний корабель РФ протаранив буксир українських військових. Це трапилось, коли 3 українські військові судна законно перейшли з порту Одеси до порту в Маріуполі. У Росії ж заявили, що українські кораблі нібито неправомірно увійшли в тимчасово закриту акваторію територіального моря РФ і прямували до Керченської протоки. Після нападу українські судна продовжували рухатись до Маріуполя, проте під час виходу з Керченської протоки прикордонні судна РФ почали стріляти по українських кораблях. Внаслідок цього 6 українських військових моряків зазнали поранень. Росія захопила 2 українських судна та взяла в полон 24 моряки, яких згодом арештували в окупованому Криму та вивезли до московських СІЗО. Усі українські моряки заявляли слідству, що є військовополоненими. Адвокати українських моряків прогнозували, що суд над полоненими в Росії почнеться не раніше, ніж через рік. Проте бранців тримали під вартою та продовжували терміни арештів [3].

Крім воєнних дій, Росія активно проводить інформаційну війну проти України, трактуючи по-своєму ті чи інші події і дезорієнтуючи суспільство. Переважна більшість провідних міжнародних і вітчизняних політологів, воєнно-політичних експертів, військових спеціалістів та аналітиків поділяють думку, що це є частиною неоімперської «гібридної політики» Росії, яка розв'язала і зараз продовжує проти України так звану «гібридну війну». Її особливістю є ведення агресивних військових дій незаконними (неформальними) збройними формуваннями з одночасним використанням широкого спектра політичних, економічних (в т. ч. енергетичних і торговельно-економічних), а також інформаційно-пропагандистських заходів, з яких, як

правило, вона починається і які її супроводжують впродовж усього періоду військових дій. Провідні експерти Заходу небезпідставно називають її також «війною нового покоління» або «війною нової генерації». Російська стратегія спрямована, перш за все, проти слабких сторін України і Заходу (США/НАТО), а не проти їх сили.

Війна нового покоління відрізняється, на думку експертів американського дослідницького Фонду «Потомак», «...тим, що вона поєднує в собі приховану підтримку державою-агресором незаконних збройних формувань з її безпосереднім, повноцінним (навіть з елементами хизування) втручанням на всіх її етапах та у всіх формах» [4]. Окремі аспекти цієї стратегії використовувалися раніше в Чечні, Молдові та Грузії, але в Україні цю стратегію Росія одночасно і тестує, і вдосконалює. Для подолання кризи потрібно в першу чергу домовитися про припинення збройного протистояння та розробити дорожню карту.

Для цього пропонується женевський чи нормандський формат переговорів. Одним із кроків щодо врегулювання війни на сході України були так звані Мінські домовленості, підписані на початку вересня 2014 року з метою завершення збройного конфлікту на сході України.

Женевський формат переговорів (Україна, Росія, ЄС та США) є форматом за участю усіх провідних глобальних гравців. Нормандський формат передбачає участь України, Росії, Німеччини та Франції і виключає США, переводячи дискусії щодо врегулювання конфлікту з геополітичного на регіональний рівень. На цьому рівні менше геополітичної конкуренції, що унеможливорює повною мірою розгляд питань оновлення архітектури міжнародної безпеки, ролі та місця всіх сторін конфлікту у світових процесах співробітництва та інтеграції.

Мінські домовленості виявилися способом часткової деескалації конфлікту на сході України, але не спромоглися його остаточно врегулювати. Крім цього, повернення Донбасу на умовах спотвореної імплементації мінських домовленостей призведе до «боснізації» України з подальшим наростанням

внутрішньої конфліктності та закріє для нас перспективи євроатлантичної інтеграції [5].

На думку українського науковця В. Горбуліна є п'ять сценаріїв подальшого розвитку військового конфлікту.

Сценарій тотальної війни можливий за умови прийняття керівництвом Росії рішення про початок відкритої воєнної агресії з метою отримання сухопутного коридору в Крим чи доступу до свого воєнного контингенту в Придністров'ї. Україна буде позбавлена можливості врегулювати конфлікт у Донбасі мирним шляхом і буде змушена захищати свою незалежність, використовуючи всі наявні ресурси.

Сценарій «відтинання» або «стіни» передбачає остаточну відмову України від окупованих територій і повний розрив з ними. Подальша історична доля цих територій цікавитиме Україну лише з точки зору забезпечення її власної безпеки. Можливість реалізації цього сценарію базується на наявності значного ментального розриву між певною частиною жителів тимчасово окупованих районів Донбасу та більшістю українського суспільства.

Сценарій «сателітності» передбачає пошук способів сепаратного миру з Росією на вигідних для неї умовах, нехтування інтересами західних партнерів, визнання автономії Донбасу, відмова від повернення Криму. Такого штибу примирення позбавить зовнішню політику Української держави значної частини незалежності та прив'яже її історичну долю до історичної долі Росії.

Четвертий сценарій – «заморожування» конфлікту. Він полягає в «заморожуванні» конфлікту за зразком Придністров'я, Абхазії, Південної Осетії. В такому рішенні зацікавлена Росія, частина країн Євросоюзу і найбільш конформістські та проросійські верстви європейського суспільства. Сутність такого врегулювання полягає в тому, що постраждалі в результаті конфлікту райони, так звані «ДНР» і «ЛНР», залишаються у складі України, можливо, на умовах надання їм особливих владних повноважень. За оцінкою В. Горбуліна, реалізація цього сценарію відповідає інтересам як Росії, так і ЄС, але не України.

Сценарій «ні війни, ні миру» або «обмеженої війни та перманентних переговорів» передбачає обмежену і стримуючу війну проти Росії та колабораціоністів на сході з метою завдати їм якомога більше демотивуючих втрат, постійний переговорний процес, без остаточного фіксування результатів. На думку В. Горбуліна, такий сценарій робить можливим досягнення максимального результату з найменшими жертвами, хоча й потребує багато часу, вміння і терпіння [6].

Як ще один сценарій можна розглядати євроатлантичний вибір України і вступ до НАТО. На думку Г. Яворської, це один із виходів збереження Української держави. Адже НАТО – одна з найдієвіших організацій щодо захисту територіальної цілісності та незалежності держав, які входять до його складу. Північно-Атлантичний альянс діє за принципом один за всіх і всі за одного і, якщо здійснюється агресія проти однієї з держав-членів альянсу, то це агресія проти всіх держав, які входять до нього. За всю історію існування організації ще не було здійснено військових дій проти держав-членів Північно-Атлантичного союзу. Тому Україна, ставши НАТО, забезпечить захист своєї територіальної цілісності та незалежності, національних, економічних, культурних інтересів і зовнішньополітичних орієнтацій [7].

Отже, сучасна Україна вступає у новий період Новітньої історії, і одна з вирішальних подій в період незалежності України – Російсько-Українська війна – впливає не тільки на відносини між Україною та Росією, а й на міжнародні відносини загалом. Це актуальна зовнішньополітична проблема не тільки для України, а й для всього світу.

Щоб повернути втрачені території та відновити свій суверенітет, Україні потрібно вже сьогодні докласти максимум зусиль як всередині країни, так і на міжнародному рівні: посилювати просвітницьку і роз'яснювальну роботу, переконати все суспільство та міжнародну *Studia społeczno-polityczne* і *psychologiczne* 58 спільноту в тому, що Донбас і Крим є тимчасово окупованими Росією територіями України, від яких вона за жодних обставин не відмовиться, і рано чи пізно поверне до свого складу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Три роки війни на Донбасі: ключові події АТО. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2017/04/06/infografika/bezpeka/try-roky-vijny-donbasi-klyuchovi-podiyi-ato> (дата звернення: 15.04.20).
2. Червоненко В. Війна на Донбасі у цифрах, фактах і перемир'ях. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/02/150205_donbas_ato_total_summary_vc (дата звернення: 15.04.20).
3. Захоплення українських моряків: у НАТО зробили важливе звернення до РФ. URL: https://24tv.ua/zahoplennya_ukrayinskih_moryakiv_u_nato_zrobili_vazhlive_zvernennya_do_rf_n1096711 (дата звернення: 15.04.20).
4. Радковець Ю. Гібридна війна Росії проти України: уроки та висновки. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2107122-gibridna-vijna-rosii-proti-ukraini-urokita-visnovki.html> (дата звернення: 15.04.20).
5. Чупрій Л. В., Загребельний О. В. Стан і сценарії розв'язання військово-політичного конфлікту на сході України в контексті подолання агресії Росії. Російська окупація і деокупація України: історія, сучасні загрози та виклики сьогодення: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / Упор. П. Гай-Нижник. К. : «МП Леся», 2016. С. 270–271.
6. Горбулін В. П. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. URL: <http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viyna-yak-klyuchoviy-instrumentosiy-skoyigeostrategiyi-revanshu.html> (дата звернення: 15.04.20).
7. Яворська Г. Безпекова політика України в контексті формування системи колективної безпеки в Європі. Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/421/> (дата звернення: 15.04.20).

Головчук Ю.М.
магістр 2-го року навчання
спеціальності «Політологія»
Факультету історії,
політології і міжнародних відносин
Науковий керівник-
Геник М.А., канд. іст. наук, доцент

АНАЛІЗ ВЗАЄМОДІЇ СПОРТУ І ПОЛІТИКИ В ЄВРОПІ НА ПРИКЛАДІ ПОЛІТИЗАЦІЇ ФУТБОЛУ

Актуальність теми. У сучасному світі спорт є важливим політичним інструментом впливу на суспільство. Так, спорт виступає засобом формування у населення почуття гордості за країну і проведену її керівництвом політику. У важкі для держави часи можна перемикає увагу людей з нагальних політичних, соціальних, економічних та інших проблем на сферу великого спорту. Партійні лідери нерідко залучають до участі в своїх передвиборчих кампаніях знаменитих спортсменів, які користуються авторитетом у співвітчизників.

Значимість спорту в політичному житті світової спільноти підтверджується прагненням країн проводити у себе найбільші спортивні змагання з метою зміцнення свого престижу на міжнародній арені.

У сфері міжнародних відносин, з одного боку, спорт виступає фактором розвитку міждержавних, міжкультурних зв'язків між країнами і народами, які сповідують різні політичні та релігійні погляди. Сучасна історія знає чимало прикладів використання великих міжнародних змагань з метою коригування внутрішньополітичного та зовнішньополітичного курсу інших держав. Оскільки, футбол є найпопулярнішим видом спорту у світі, тому дослідження цього поля впливу на політичне життя суспільства є надзвичайно важливим.

Стан наукової розробки проблеми. В науковій літературі висвітлення питань взаємовідносин політики і спорту почалося відносно недавно.

Опубліковано, переважно, загальні праці та публіцистичні видання з питань політизації спорту, проблеми міжнародних відносин, спричинених загальною напругою під час або опісля проведення спортивних змагань, розкрито фактори впливу відносин у сфері футболу на суспільно-політичне життя тих, чи інших країн.

Проблематика політизації спорту, а також взаємозв'язку політики та спорту стала предметом досліджень таких науковців, як Л. Дюбуа, Е. Левін, Д. Мартінез, Ч. Перріш. Серед українських вчених, які досліджували дану тематику, були В. Лукащук, С.Аббасова.

Мета статті. У даній статті розглянемо сутність основних принципів впливу спортивного життя та футбольного, зокрема, на загальний стан політичного життя суспільства на прикладах, котрі мали місце у європейській та світовій історії впродовж останніх ста шістдесяти років.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі спорт є важливим політичним інструментом впливу на суспільство. Так, спорт виступає засобом формування у населення почуття гордості за країну і проведену її керівництвом політику. У важкі для держави часи можна перемикає увагу людей з нагальних політичних, соціальних, економічних та інших проблем на сферу великого спорту. Партійні лідери нерідко залучають до участі в своїх передвиборчих кампаніях знаменитих спортсменів, які користуються авторитетом у співвітчизників.

Значимість спорту в політичному житті світової спільноти підтверджується прагненням країн проводити у себе найбільші спортивні змагання з метою зміцнення свого престижу на міжнародній арені.

У сфері міжнародних відносин, з одного боку, спорт виступає фактором розвитку міждержавних, міжкультурних зв'язків між країнами і народами, які сповідують різні політичні та релігійні погляди. З іншого боку, можна констатувати такі факти, коли великий спорт використовується для досягнення політичних цілей, наприклад, для затвердження певної системи політичних цінностей і розповсюдження їх в інших країнах, для розпалювання

міжнародних конфліктів в будь-яких країнах і ін. Сучасна історія знає чимало прикладів використання великих міжнародних змагань з метою коригування внутрішньополітичного та зовнішньополітичного курсу інших держав.

Таким чином, олімпійський гасло «Спорт поза політикою», проголошений П'єром де Кубертеном, на жаль, не знайшов повного практичного втілення. І саме події у світі футболу є одним з тих випадків, що підтверджують це.

Футбол «політизується», коли мільйони фанів по всьому світу ідентифікують себе з командами та створюють зв'язки між футбольним клубом і чимось набагато більшим — містом, країною, ідеологією. Тоді гра починає загострювати дебати й показувати актуальні конфлікти. Наприклад, іспанське Ель Класіко. Барселона завжди символізувала незалежну Каталонію, мадридський Реал – королівську владу Іспанії і диктатуру Франко. Так було і в Україні, коли угруповання ультрас активно включилися у вирішення справи Павліченків, підтримали Євромайдан, а потім активно брали участь у сутичках з проросійськими активістами, дедалі більше скочуючись в ультраправий дискурс.

Футбол стає політичним не тільки на рівні свідомості й поведінки фанів. Це проявляється в державній політиці. Наприклад, у березні 2018 року керівництво Великої Британії та Ісландії заявили про бойкот Чемпіонату світу з футболу, що таки пройшов у Росії. Їхні офіційні делегації не з'являться на турнір. Десь у повітрі тоді застигла ідея повної відмови від участі в турнірі.

Ситуація виглядає особливо саркастично, якщо згадати саму історію виникнення Чемпіонату світу. Ініціатор та ідейний натхненник турніру Жюль Ріме уявляв це змагання як колаборацію націй [3]. Він, як ветеран Першої світової війни, думав, що чемпіонат буде можливістю чесного суперництва на футбольному полі, а не на полі бою.

Насправді, мрійник Ріме зіштовхнувся із суворою реальністю із самого початку. Вперше турнір організовувався 1930 року в Уругваї. Більшість

сильних європейських команд просто відмовилися їхати за тридев'ять земель в маленьку латиноамериканську країну. Після довгих умовлянь Ріме вдалося переконати взяти участь у чемпіонаті кілька європейських збірних (Франції, Югославії, Бельгії та Румунії), приїхали також вісім команд з американського континенту.

Через чотири роки чемпіонат організували італійці. Для Муссоліні в 1934 році то був шанс показати всьому світові здобутки фашистського режиму, тому Італія готувалася до турніру з імперським розмахом. Однак Уругвай відмовився приїхати на турнір, пам'ятаючи про відмову Італії 1930 року відвідати Латинську Америку. А разом з ним на знак солідарності відмовилася більшість інших країн цього регіону. У результаті в Італію приїхали тільки бразильці та аргентинці, але й вони вибули у першому раунді змагання [1, с.211].

Цікавий випадок конфлікту на чемпіонаті стався 1957 року. Тоді вперше була введена практика континентальних зон для зручності вибіркового змагання: УЄФА в Європі, КОНМЕБОЛ в Південній Америці, КАФ і АФК для Африки та Азії. Ізраїль віднесли до АФК виключно за географічною ознакою. Чинники ФІФА наївно подумали, що політичний конфлікт обійде футбол стороною, і не врахували, що паралельно розгорнулася Суецька криза, коли ізраїльська армія зайняла значну частину єгипетської території. Багато мусульманських країн досі відмовлялися визнавати Ізраїль за державу. Як наслідок, матчі з ізраїльською командою по черзі бойкотували всі суперники на відбірковому етапі: Туреччина, Індонезія, Єгипет і Судан. Після такого масового бойкоту ФІФА перевели Ізраїль у європейську відбіркову зону, де збірна грає по сьогодні [2, с.56].

Чемпіонат світу часто використовували як один з інструментів культурної ізоляції країн. Наприклад, 1962 року на прохання Африканського футбольного союзу від участі в турнірах під егідою ФІФА була відсторонена Південна Африка. Федерація футболу таким чином підтримала Африканський національний конгрес, який закликав до всебічного бойкоту расистського

режиму апартеїду, надто після розстрілу там семи десятків людей у Шарпвільлі (1960) та репресування антиапартеїдних активістів (серед них і Нельсона Мандели у 1962).

Отже, через призму «футбольної» політики можна було добре прослідкувати тенденції міжнародних відносин. Після того, як в 1960 році на карті світу з'явилося 17 нових африканських держав, ФІФА вирішила, що новостворені збірні є заслбкими, щоб змагатися на рівні європейських команд, тому не збільшила континентальні квоти на ЧС. До того ж, згідно з правилами, переможець африканської кваліфікації повинен був грати за вихід на чемпіонат світу з переможцем відбору Азії чи Океанії. Це обурило африканські команди, які в знак протесту відмовилися брати участь в турнірі.

А 1973 року відмовилася грати збірна СРСР. Стиковий матч мав відбутися зі збірною Чилі на Національному стадіоні. На ньому роком раніше після державного перевороту військові на чолі з Аугусто Піночетом утримували до 40 тисяч бранців з-поміж політичних опонентів, катували й розстрілювали прихильників лівого руху. СРСР звертався до ФІФА з проханням перенести місце проведення матчу, однак йому відмовили. Тому радянська збірна не приїхала, а чилійські гравці символічно забили м'яча в порожні ворота, отримавши технічну перемогу [4, с.88].

З усіх цих випадків може скластися враження про вкрай негативні впливи політичного на футбол і чемпіонат, який актуалізує і загострює конфлікти. Втім, футбол часом об'єднує непоєднувані суспільні групи, бо забитий гол викликає у фанів неймовірне щастя, ейфорію та бажання ділитися з тим з усім світом.

Отже, можна зробити висновок, що фразу «футбол поза політикою» навряд чи можна назвати актуальною. Ці два елементи тісно пов'язані між собою ледь не з самого початку існування гри мільйонів, а деякі клуби створювались з метою розповсюдження певної ідеології. Політичні баталії регулярно переносяться на футбольні поля. Залишається прийняти той факт, що

футбол і політика завжди перетинатимуться між собою, а іноді футбол і є політикою.

Список використаної літератури

1. Літопис європейського та українського футбол / І. Н. Федоренко, М. В. Шиптур ; [худож. І. Казімірко]. — Ужгород: Карпати, 2013. — 362 с.
2. Лукашук В.І. Спорт і політика: соціологічний аналіз взаємодії / В.І. Лукашук // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. — 2011. — № 941. Сер.: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. — С. 54–58.
3. FIFA statutes. Regulations Governing the Application of the Statutes. Standing Orders of the Congress. August 2014 edition [Електронний ресурс]. // FIFA.com. Official documents. (Режим доступу) URL: http://www.fifa.com/mm/document/affederation/generic/02/41/81/55/fifastatuten2014_e_neutral.pdf
4. S. Dmowski, A. Szałański, Globalna gra. Futbol jako czynnik w stosunkach międzynarodowych, „Społeczeństwo i Polityka. Pismo edukacyjne” 2012, nr 2, s. 153.

Івасюк І.І.
магістрант 2 року навчання
спеціальності «Політологія»
Факультету історії,
політології і міжнародних відносин
Науковий керівник –
Міщук М.Б.
кандидат політичних наук, доцент

ВЛАДА І ОПОЗИЦІЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ВЗАЄМОДІЇ

Актуальність теми. На сьогоднішній день політична опозиція поряд з владними структурами є складовим елементом політики, де поняття «влада» є ключовим. Воно є важливим і для розуміння чинників та мотивів взаємодії між опонуючими сторонами. Парламентська опозиція виступає однією з форм політичної опозиції. Її суб'єктами виступають депутатські об'єднання (фракції, парламентські групи, партії), які мають законне право на реалізацію влади. Тому актуальності набувають компаративні дослідження, спрямовані на пошук оптимальних моделей взаємодії влади опозиції в європейських країнах.

Мета статті – дослідити моделі відносин опозиції та влади в країнах Західної Європи.

Виклад основного матеріалу. Моделі взаємодії влади та опозиції є досить популярною темою досліджень як у вітчизняних, так і у зарубіжних науковців. Основними працями у цій царині вважаються дослідження Р. Даля, Дж. Сарторі. Серед українських вчених великий внесок в дослідження зробили Ф. Рудич, В.Горбатенко, Ю.Шведа. Аналіз досліджень і публікацій свідчить про те, що окремі аспекти даної проблеми достатньо активно вивчаються науковцями, але вона досі невирішена і потребує подальшого вивчення.

Термін «влада» багатозначний і відкриває широку можливість для самих різних тлумачень. Різні науки по-різному трактують поняття влади. З урахуванням багатоаспектної влади можна дати лише найзагальніше її визначення. Влада в загальному значенні є здатність, можливість здійснювати свою волю, надавати вирішальну дію на діяльність, поведінку людей за допомогою різного роду засобів - права, авторитету, примушення, волі, переконання.

Влада - це право і можливість розпоряджатися ким-небудь або чим-небудь, підпорядковувати своїй волі. Такі ознаки влади, як воля, вплив, авторитет, переконання, примушення, сила є реальними проявами влади і процесу владарювання. Командування і виконання - два рівним чином універсальних принципу влади.

Влада і політика нероздільні і взаємообумовлені. Влада, поза сумнівом, представляє засіб здійснення політики. Боротьба за владу, за оволодіння нею і за її утримання - один з основних аспектів політичного життя суспільства. Влада додає політиці ту своєрідність, завдяки якій вона представляє особливий вид соціальної взаємодії.

У суспільному житті будь-якої демократичної країни стосунки між політичними опонентами будуються по лінії влада – опозиція. Влада – одна з фундаментальних засад суспільства. Вона виявляється скрізь, де є усталені об'єднання людей: у сім'ї, виробничих колективах, різних організаціях і закладах, у державі. Влада – це здатність системи забезпечити виконання її елементами прийнятих зобов'язань, спрямованих на реалізацію колективних цілей. За словами Бертрана Рассела, «влада може бути визначена як реалізація поставленої мети» [2].

Поняття «політична влада» ширше за змістом, ніж державна влада, бо порівняно самотійне значення мають стосунки влади з громадськими об'єднаннями, політичними партіями, зокрема, під час виборів чи інших масових акцій. Політична влада – це здатність і можливість однієї особи, групи людей здійснювати відповідний вплив на політичну діяльність і поведінку

громадян та їхніх об'єднань за допомогою різноманітних засобів: волі, авторитету, права, насильства. Суть політичної влади визначають її функції: формування політичної системи суспільства; управління справами суспільства й держави; створення відповідного типу правління, режиму й, зрештою, державно-політичного устрою країни. Важливим компонентом політичної влади є культура влади – форма соціальних відносин, які полягають у обмеженні примусу й переході до застосування в управлінні авторитету та традицій. Культура влади ґрунтується на законі й авторитеті у громадян, на правовій ідеї.

Термін «опозиція», як відомо, визначається політичною наукою як протидія, опір певній політиці, політичній лінії, політичній дії; організація, партія, група, особа, які виступають проти панівної думки уряду, системи влади, конституції, політичної системи в цілому [3]. У політології термін «опозиція» найчастіше вживається для характеристики одного з інститутів сучасного парламентаризму.

Загалом поняття “опозиція” асоціюється з меншістю, це та політична структура, яка підтримується тільки частиною громадян. Така політична меншість тісно пов'язана з більшістю, адже, в політиці ніхто не гарантований наявністю помилок, і іноді саме меншість може вказати правильний шлях, запропонувати раціональне рішення.

Опозиція – це об'єктивне явище суспільного життя, породжене розподілом праці, соціальною структурою, рівнем життя різних груп населення, диференціацією їх потреб, інтересів і цілей. Чим вищий рівень підтримки влади з боку населення, чим вона легітимніша, тим обмеженіші масштаби та вплив опозиції. Наявність в демократичних країнах багато чисельного середнього класу, який зацікавлений в стабільності, робить неможливим виникнення масової опозиції.

Активність опозиційних сил простежується, як правило, під час війн, економічних криз, глибоких суспільних перетворень. Економічні потрясіння,

масове зубожіння стимулюють невдоволення населення, підживлюють його опозиційність.

Функціонування опозиції є невід'ємним елементом політичної системи всякої демократичної держави та основою розвитку громадянського суспільства. Головним інституційним елементом опозиційних структур виступають партії, які набувають статусу опозиційних чи правлячих у ході змагання за владу через вибори. За своєю природою опозиція є носієм альтернативних шляхів розвитку суспільства. Ефективність діяльності політичної опозиції, належне виконання нею суспільних функцій, на думку науковців, залежить від багатьох факторів. Серед них: законодавче визначення статусу опозиції; гарантії її прав; наявність механізмів врахування позиції меншості під час прийняття рішень у парламенті; згуртованість сил опозиції, наявність авторитетного лідера [4].

У тоталітарних державах діяльність опозиції часто розглядається як державна зрада, а тому опозиція всіляко придушується, жорстко карається, а іноді – знищується фізично.

У демократичному суспільстві політична опозиція набуває легітимності та інституційної форми.

Слід зазначити, що поняття політичної опозиції охоплює ширше коло, ніж поняття опозиції лише парламентської. Якщо парламентська опозиція функціонує на рівні фракцій, то політична, крім фракцій, охоплює партійні структури поза парламентом, інші рухи та об'єднання, що виступають проти офіційного курсу держави або конкретних політичних діячів. Політична та парламентська опозиції є різними формами функціонування опозиції. Іншими словами, поняття опозиції можна визначити так: опозиція – це організована група, яка на основі спільного інтересу веде боротьбу різними доступними засобами за можливість володіти домінуючим політичним ресурсом.

Взаємовідносини між владою та опозицією залежать від характеру політичної системи. В тоталітарній та авторитарній політичних системах вони носять антагоністичний характер. І влада і опозиція не визнають права один

одного на існування. Влада придушує та переслідує опозицію, а опозиція, в свою чергу, намагається повалити існуючу владу. В цьому випадку політика стає сферою жорстокого протистояння влади та опозиції. В демократичних політичних системах існує можливість конструктивної взаємодії політичних сил, як тих, що знаходяться при владі, так і тих що їм протидіють. Будучи невід'ємним компонентом демократичного суспільства і правової держави, опозиція не передбачає насильницьких дій з метою захоплення державної влади.

Серед основних засобів та технологій взаємодії влади з опозицією є: часткове блокування, створення коаліцій з певними групами в опозиції, практика здобуття підтримки шляхом «торгівлі» голосами, узгодження інтересів, створення погоджувальних комісій, проведення «круглих столів» тощо. Однією із ознак творення взаємовідносин між владою та опозицією є їх гнучкість. Взаємодію вважають взаємозумовленим процесом впливу одних суб'єктів на інші; керованим процесом реалізації зв'язків, який будується на основі загального та специфічного в діяльності сторін, що взаємодіють, задля досягнення нового якісного рівня. Взаємодією може бути процес узгодження та взаємного врахування різних соціальних інтересів. Політична взаємодія влади й опозиції визначається як «вербальний і невербальний обмін ними обґрунтованими й, як правило, протилежними змістами, позиціями, поглядами відповідно до їх переконань і певних правил і процедурами з метою прийняття важливих політичних рішень із соціально-значимих проблем» [1, с.29].

Специфічними формами політичної взаємодії влади й опозиції є конфліктний дискурс (дебати, суперечки, критичне обговорення, двостороння критика) і дискурс узгоджень (переговори, круглі столи, пакти). Конфліктний дискурс звужує поле свідомості політичних опонентів, спрямований на виявлення розходжень у позиціях, дозволяючи знайти предмет неузгодженості інтересів. Повноцінність політичного дискурсу визначається наявністю «аналізу» і «синтезу», тобто присутністю двох цих форм дискусії.

Політичну опозицію, як правило, асоціюють із тими політичними партіями, які зазнали поразки на виборах і, відповідно, не беруть участі у формуванні уряду. Утративши владу, вони намагаються знову її отримати й задля цього розв'язують різні за характером завдання. Як зазначає С. Поршаков, ці партії повинні:

- переконати суспільство у своїй дієздатності;
- виробити програму дій, яка вирізнятиметься за найважливішими параметрами від офіційного курсу;
- спробувати здобути політичну владу в результаті загальнонаціональних президентських або парламентських виборів [5, с. 14].

Одним із найважливіших завдань для парламентської опозиції є визначення оптимальної лінії поведінки при взаємодії з урядом. При цьому опозиція прагне до домінуючого впливу на виконавчу владу. Її важливе стратегічне завдання – перетворення в парламентську більшість із перспективою формування уряду. Тактичний арсенал, який використовує і парламентська, і позапарламентська опозиція досить широкий. Керуючись власними стратегічними мотивами та виходячи з прагнення підтримання або, навпаки, руйнування досягнутого політичного статусу-кво, опозиція може щодо окремих питань об'єднати зусилля з деякими партіями правлячої коаліції (або з окремими їхніми фракціями) і єдиним фронтом виступити проти інших учасників урядового альянсу.

Коли політичний курс уряду починає втрачати підтримку в населення, звичайно, надає опозиційним партіям явну стратегічну перевагу. В умовах неефективної політики уряду політична опозиція, маючи власну програму та значний кадровий потенціал, політично не зацікавлена в глибокій співпраці з урядом чи його активній підтримці. У цих умовах вона намагається проводити аргументовану й конструктивну критику офіційного курсу з різних проблем економіки та політики країни, висуваючи власні контраргументи й пропозиції.

Використовуючи шанс для приходу до влади, опозиція намагається якомога далі дистанціюватися від урядового курсу.

Зазвичай така політика опозиції може мати наслідком загострення протистояння з урядом і, як наслідок, – дестабілізацію політичної ситуації в країні. Модель відносин, коли опозиція не співпрацює в жодній площині з урядом, прийнято називати конфронтаційною.

Конфронтаційна модель відносин між урядом та опозицією може призвести до відставки уряду чи тримати в стані постійного політичного конфлікту опонуючі сторони. Оскільки, опозиція часто вдається до неконструктивної критики виконавчої влади, не пропонуючи власної альтернативи. Практика показує, що така модель успішно діє в низці країн т. зв. усталеної демократії, де існування опозиції має глибокі політичні традиції. Класичний приклад – Великобританія.

У сучасних країнах західної демократії вирізняють коопераційну модель відносин між урядом та опозицією. Вона характеризується утворенням різних союзів і порозумінням в окреслених політичних питаннях та заснована на співробітництві, урахуванні спільних інтересів, орієнтацією на розв'язання конфлікту. При цьому ступінь політичного компромісу опозиції з урядом залежить від партійної системи, а також від соціополітичних поділів у суспільстві.

Отже, можна зробити висновок, що залежно від стратегії й тактики опозиції та влади, відносини між ними можуть змінюватися, а влада і опозиція є рівнозначні конкурентні сили, які хоч і мають різний статус, однак він має тимчасовий характер і може змінитися в залежності від результатів виборів або з інших причин.

Список використаних джерел

1. Бойко О. Аналіз інформаційно-комунікативних технологій як механізму досягнення політичного результату / О. Бойко // Науковий вісник Ужгородського ун-ту. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія. – 2009. – Вип. 11. – С. 29–34.

2. Політологічний енциклопедичний словник / [за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка]. 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – Т.1. – С.87.
3. Див.: Політологічний енциклопедичний словник. – С.428.
4. Гнаповський О. Проблеми діяльності політичної опозиції в Україні: шляхи оптимізації [Електронний ресурс] / О. Гнаповський. — Режим доступу: <http://naub.oa.edu.ua/2012/problems-diynosti-politychnoloji-opozytsiji-v-ukrajni-shlyahy-optymizatsiji-2/>
5. Поршаков С. Политическая оппозиция в странах Запада / С. Поршаков // Мировая экономика и междунар. отношения. – 1993. – № 3. – С. 12–18.

Максимів Ю.Б.,
магістр 2-го курсу навчання
спеціальності «Політологія»
Факультету історії,
політології і міжнародних відносин
Науковий керівник -
доктор політичних наук, професор
Монолатій І.С.

ПОЛІТИЧНІ СИМВОЛИ ЯК ІНДИКАТОРИ ПАМ'ЯТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Актуальність теми. Сучасний розвиток суспільства вимагає активного дослідження символів, зокрема політичних, в багатьох сферах суспільного життя. Політичний символізм в літературі є закономірним відображенням подій минулого, тому вимагає активного дослідження з точки зору політики пам'яті в нашій державі, так як українська література завжди активно відгукувалася на соціальні і політичні перетворення, прагнучи відтворити правдиві сторінки історії, трактуючи їх саме з позиції народу. Тому в українській літературі, зокрема сучасній, гостро поставлена проблематика історичних подій, крізь призму політичного символізму.

Аналіз публікацій показує, що вивченням символізму в політиці займалось багато вчених: Е. Гідденс, П. Бергер, Р. Кобб, Ч. Єлдер, Ю. Качанов, Ю. Краснокутський, В. Полянська, С. Поцелуєв, та інші.

А от дослідження політичного символізму саме в українській літературі проведено мало, серед вчених, в працях яких простежується дана тема, можна визначити Л. В. Темченка, О. Пухонську, Л. В. Романенка, що свідчить про те, що дана тема не є активно дослідженою.

Метою статті є висвітлення поняття політичного символу та його зв'язок з сучасною українською літературою на прикладі відомих творів.

Виклад основного матеріалу. В науковій літературі досі не сформоване остаточне значення поняття «символ». Його коротко можна визначити як «знак, що передає абстрактні поняття у конкретній формі», трансформується і уточнюється в різних напрямках сучасного соціо-гуманітарного знання залежно

від специфіки цих напрямків у розумінні знаковості, репрезентації і абстракції [2, с. 7]. Символ – це образ, який несе у собі певний зміст, невід’ємний від образу, але не тотожний йому.

Символи мають певний політичний зміст, виступають знаком, що виконує комунікативну функцію між особистістю та владою, є зразком важливих політичних ідеалів, засобом їхньої пропаганди й утвердження. Тому актуальним видається дослідження сутності символізму в сучасній українській літературі з метою популяризації політики пам’яті в сучасних політичних реаліях.

Символи невід’ємні й суттєві компоненти політичної культури. Тому деякі автори розглядають символ як її складову. Так, Л. Дітмер пропонує розглядати політичну культуру як «символічну систему». За його словами, «політична культура – це система політичних символів, яка входить у ширшу систему, яку можна означити терміном політична комунікація». Т. Арнольд і деякі інші автори вважають символи цементувальним елементом будь-якої політичної системи й політичної культури, яка лежить у її основі. Більше того, для них «інституціоналізація прихильності загальним політичним символам є необхідною передумовою утворення національної держави» [2, с. 89].

Незважаючи на досить велику кількість символічних теорій, можна виділити кілька основних моментів, щодо природи «символу», характерних для політичної символіки: а) символ - певна річ, яка ініціюється в свідомості з чимось конкретним; б) символи виникають у свідомості і відтворюються у вигляді ідей, думок і цінностей; в) символ дуалістичний - він прагне пізнати не тільки сутність, але шляху осягнення; г) символ має активну роль і мінливий характер [1, с.146].

К. Гаджієва зазначає, що символ характеризується багатошаровістю та багатозначністю й потребує активної розумової роботи суб’єкта, який його сприймає. Кожний народ, кожне політичне угруповання створює й поважає власні символи, адже вони будуються на тривалій традиції. Частина політичних символів формується спонтанно у процесі життєдіяльності всіх або більшості

членів суспільства, а решта створюється і цілеспрямовано впроваджується політичними елітами. З часу виникнення національної держави політичні лідери створювали й використовували символи для обґрунтування власного політичного курсу [2, с. 92].

Політичний символ — чуттєво-наочний або абстрактний засіб, що уособлює націю, політичну систему, певні позиції політичних суб'єктів. Політична символіка широко використовується і для підвищення легітимності влади та стабілізації політичної комунікації.

Як відомо, політика і література завжди тісно пов'язані між собою. З одного боку, літературні твори завжди були можливістю тієї чи іншої влади утвердити своє становлення, маніпулювати почуттями громадян чи популяризувати свою політичну діяльність. З іншого боку – література є тією сферою, яка тісно переплітається з історичними подіями і тому несе в собі відображення тієї чи іншої епохи. Особливість політичного символізму дозволяє використовувати його в літературі з метою досягнення більш глибокого та об'ємного відображення важливих соціально-політичних проблем, виділених автором твору. Політичний символізм в літературі може виражатись в кольорах, образах, проблемах тощо.

Сучасна українська література не є виключенням. В ній відображені всі знакові події історичного минулого нашої держави. Активно простежується саме аспект пам'яті знакових історичних подій. Це можна пояснити тим, що літературна пам'ять повинна відігравати більш вагому роль в інтегративних процесах становлення української політичної нації, сприяти формуванню національної ідентичності, визначенню громадянами ціннісних орієнтацій та лояльному ставленню до держави. Українська література ХХІ ст. усе частіше привертає увагу до історії українського народу, його світогляду, культури й ментальності загалом. З'являються автори нового типу, творчість яких спрямована на переосмислення кризових суспільно-політичних та історичних подій, які відбувалися в певний період розвитку нашої країни, а, отже, й появою нових стилів, образів та характерів у художніх творах

Акцентуючи дослідницьку увагу на культурній (передусім літературній) версії минулого, варто звернути увагу на його нове прочитання, яке наділяє травматичний досвід суспільства голосом, що врешті набуває змісту й апелює до раціональної свідомості соціуму.

Однією з найболючіших тем в українській літературі є тема Голодомору 1932-1933 рр. В період перебування України в складі СРСР дана тема була табуованою та недостовірно висвітленою. Лише ХХІ ст. відкрило правду на ці антилюдські події. Сучасні українські письменники намагаються привернути увагу читачів до правдивих свідчень геноциду за допомогою мистецтва слова, проте тексти художніх творів чітко зорієнтовані на свідчення очевидців цих подій і психологічне відтворення переживань пересічних українців[8, с.92].

Серед творів сучасної української літератури, які висвітлюють події 1932-1933 рр. визначне місце займає роман Н. Доляк «Чорна дошка». В уста героїв твору автор вклала слова, які стали віддзеркаленням реального стану речей в Радянському Союзі: «: «– Та за що ж мститись людям? За те, що до колгоспу не хотіли йти? ... Е, ні, ...не за се вони помсту свою придумали. А за те, що ми – українці. І що пам'ятаємо це. І що не забуваємо мови й традицій. І що кажемо: «Наша земля» [2, с. 242].

Село Веселівка, події в якому описує автор було одним і з багатьох сіл України, які були стерті з мапи світу. Проте, разом з тим, і роман Н. Доляк, і багато подібних, стали своєрідним реквіємом за безвинно загиблими душами. Ці твори призначені підняти питання національної самоідентичності, в першу чергу у підростаючого покоління українців, для яких події першої половини ХХ століття – це тільки сухі факти у підручниках з історії. Твір Н. Доляк примушує замислитись над сенсом життя, який у ті часи зводився лише до одного – вижити або хоча б врятувати життя своїм дітям[7, с. 96]. «Це був не просто голод, бо не вродило. Нас повільно й жахливо вбивали. Там земля ворушилась від ще живих людей, яких кидали в спільну могилу. А тепер на тому місці росте пшениця. А мало б бути кладовище. Кладовище, яке вони зробили з мого рідного села Веселівки. Було колись таке село [2, с. 32].

Події початку ХХІ ст. також залишили активне відображення в сучасній українській літературі. Перш за все хотілось б згадати про прозовий твір Ліни Костенко «Записки українського самашедшого». Сама автор зазначає, що жанрова особливість в тому, що роман побудований на основі нотаток головного героя. Вся «нотаткова» подєвість відбувається в період президенства Л. Кучми та початку Помаранчевої революції. Роман написаний від імені 35-річного чоловіка, який активно слідкує за новинами світу та « болісно сканує усі вивихи нашого глобалізованого світу». Це роман, який попри контroversійні погляди дослідників щодо художньої вартості та історичної доцільності апелює до актуальної проблеми поколінневої рецепції минулого, яке через глобалізаційні тенденції сучасного світу зазнає ризиків надалі залишитись на культурних маргінесах, а то і зникнути із культурного дискурсу загалом [7, с.216].

Активно зображена тематика Майдану на прикладі Помаранчевої революції. У творі Майдан – священне місце для українців, адже зміцнює почуття спільної ідентичності, позначає культурний простір: «Зрештою, Майдан, це віче, це давня наша традиція – сюди можуть прийти всі, крім тих, що за гроші, і кожен висловити свою думку, і спільно вирішувати свої проблеми» [3, с. 408].

Загалом, крізь роман проходить безліч проблематик українського суспільства початку ХХ ст.: радянське минуле, мовне питання, російської агресії, криза авторитету культури тощо.

Свою літературну версію пропрацювання минулого окреслює О. Забужко у романі «Музей покинутих секретів». На відміну від «Записок...», цей роман стає своєрідною акупунктурою, яка, активізуючи найбільш болючі точки національної пам'яті, намагається максимально заповнити білі плями суспільної травматичної свідомості. Саме пам'ять як досвід у романі Забужко стає не лише головною проблемою, а й головним персонажем, навколо якого автор локалізує власне історію [7, с.216].

Явище художньої реінкарнації минулого вдало втілене і через композицію роману, де авторка на різних хронологічних зрізах показує тяглість болючого досвіду предків і сучасників, що значною мірою визначає поведінку її героїв. Забужко не ділить минуле на «до» і «після». Вона намагається вибудувати цілісну його мапу. Варто звернути увагу на те, що романістка не даремно однією з провідних проблем обирає дискусійну в історичній думці діяльність УПА на західноукраїнських землях. Конфронтація національно-визвольної боротьби, як відомо, останнім часом призводить до все гостріших її інтерпретацій, особливо в контексті Другої світової війни та німецької окупації. [7, с.216].

У вітчизняній літературній традиції склалася неоднозначна ситуація щодо художнього репрезентування досвіду Української повстанської армії. У корпусі текстів української радянської літератури панували виразні негативні маркування упівців як зрадників та прибічників нацистів. Однак в діаспорному письменстві усталилася стратегія глорифікування діяльності УПА. У сучасних умовах ця тенденція посилилася, оскільки досвід повстанських загонів середини ХХ століття реактуалізовується в умовах сучасної українсько-російської війни. Втім, звертаючись до складних і трагічних подій протистояння підпілля радянському режиму, автори намагаються, у першу чергу, наголосити на нескореності українських вояків та репресивній політиці СРСР, оминаючи складні та неоднозначні сторінки УПА[4, 180] .

Останнім часом з'явився знаковий тексти, автором якого став першорядний сучасний український автор Василь Шкляр. Роман Василя Шкляра «Троща» зображає складні події збройного опору УПА радянському режиму у повоєнний період. Заручниками такого протистояння стають як звичайні громадяни, що змушені лавірувати між двома силами, котрі вимагають від них лояльності та відданості, так і безпосередні учасники підпілля, що опиняються перед вибором відданості ідеям боротьби за визволення [4, с. 180]. Автор намагається уникнути історичної ідеалізації українського руху опору, натомість зосереджується на складних та неоднозначних його сторінках.

Зрештою, у вибудовуванні художніх версій осмислення минулого автор опирається на документальні свідчення та спогади очевидців, поєднуючи цей матеріал із власним суб'єктивним інтерпретуванням історичних подій.

У центр конфлікту твору «Троща» потрапляють не пересічні цивільні громадяни, а активні члени військово-політичної організації, що веде боротьбу як з різними тоталітарними режимами, так і з іншими національними рухами опору, що діяли на території України. Вони змушені підкорятися доктринам та правилам ОУН й УПА, ставлячи досягнення колективних інтересів вище за особисті. Зрештою, у ситуації тотального терору (як зовнішнього, так і внутрішнього) навіть ідейно вишколені учасники опиняються перед складним вибором: саможертвної смерті чи порятунку життя коштом переходу на бік ворога[4, с.181]. Таким чином мотив зради постає ключовою проблемою, яка тут набуває глобального характеру, адже кожен персонаж твору стає її жертвою або сам зраджує. Методичний тиск радянського тоталітарного режиму призвів до внутрішньої кризи в лавах УПА: «... сіяти недовіру між нами (українськими підпільниками. – О.К.) гебісти навчилися добре» [10, с. 359].

Літературна версія війни на сході України також є болючою темою сучасної української літератури. Вона відображається в багатьох творах останніх років: Ю. Винничук «2014. Хроника года. Блоги. Колонки. Дневники», А. Зелінський «Соняхи. Духовність на час війни», М. Станчев і Ю. Фельштинський «Третя світова: битва за Україну», А. Цаплієнко «Книга змін», В. Шкляр «Чорне сонце»). Однак, треба виділити роман С. Лойка «Аеропорт». Автор чотири дні перебував в аеропорту, провів безліч інтерв'ю з кіборгами, що і лягло в основу роману, який автор презентував у 2015 році.

Прагнення до художності зумовлює пошуки автором символів, якими часто стають ім'я або вчинок: «Легендарний розвідник Салам, який покинув Аеропорт за наказом Степана крайнього дня, щоб чого б то не вартувало відшукати і пригнати транспорт для евакуації поранених, безслідно зник... Вони чекають його повернення. Додому, в Україну. Салам – арабською означає «мир» [6, с.359]. Естетизація матеріалу зумовила в подальшому розвиток

образу-символу Аеропорту, який у суспільному сприйнятті візуалізувався за допомогою квітки маку – символу пам'яті [9, с.151].

С. Лойко постійно наголошує, що герої вигадані і будь-яка схожість з реальними людьми є випадковістю, проте документальна основа простежується в реальних фото, що передують кожному розділу. Біографія країни складається з біографій героїв роману. У героїв твору не виникає питання для чого вони знаходяться в Аеропорту і що їм треба робити: «мали ж українці хоча б щось захистити» [6, с. 314].

Висновки. Сучасна українська література тісно пов'язана із політичним символізмом, який виражається через порушення в творах соціально-політичних проблем українського суспільства. Це помітно при аналізі романів, які відображають найбільш знакові події історичного життя України. Аналіз та детальне осмислення творів сучасної української літератури посприє в інтегративних процесах становлення української політичної нації, формуванню національної ідентичності та визначенню громадянами ціннісних орієнтацій та лояльному ставленню до держави.

Список використаної літератури

1. Быкова Т. Н. Политическая символика: к проблеме определения происхождения. Вісник СевДТУ. Політологія: зб. наук. пр. Севастополь. 2008. №91, С. 145-148.
2. Дебенко І. Символізація політики: неінституційно-когнітивний підхід. Політ. Менеджмент. 2011. №3. С. 88-97.
3. Доляк. Н. Чорна дошка: роман / передм. В. Гранецької. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». 2014. 368 с.
4. Кирильчук О. М. Художнє осмислення досвіду війни в сучасній українській прозі (на матеріалі творів Василя Шкляра та Юрія Андруховича). Національні записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія. №4(72). 2018. С.180-192.

URL: <https://eprints.oa.edu.ua/7794/1/45.pdf>

5. Костенко Л. В. Записки українського самашедшого . К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА. 2011. 416 с.

6. Лойко С. Аеропорт. Киев: Брайт Стар Паблішинг. 2015. 328 с.

7. Похонська О. Посттоталітарна пам'ять у сучасній літературній інтерпретації: українська версія. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія. №2 (36). 2016р. 214-218

URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/24564/1/.pdf>

8. Романенко Л. В. «Минулому не помстишся»: тема голодомору в сучасній українській літературі (на матеріалі роману Наталки Доляк «Чорна дошка»). Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія. 2014. №11. С. 91-97

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_2014_11_14

9. Темченко Л. В. Естетизація історичного факту в публіцистиці новітнього часу (на прикладі роману С. Лойка «Аеропорт») . Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Соціальні комунікації». 2016/ № 16. С. 149-153.

10. Шкляр В. Троща. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 417 с.

Нагірняк Д.
магістрант 2 року навчання
спеціальності «Політологія»
Факультет історії, політології і
міжнародних відносин
Науковий керівник –
Марчук В. В.
доктор історичних наук, професор

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА РЕФОРМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Актуальність теми. В Україні активно проводяться важливі реформи в багатьох сферах. Однією з основних реформ, безперечно, можна вважати реформу місцевого самоврядування – децентралізацію влади. Починаючи з 1 квітня 2014 року, коли Урядом була ухвалена Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, багато територіальних громад уже активно використовують отримані нові повноваження і демонструють хороші результати. Разом з тим існують і проблемні територіальні громади, які потребують додаткової підтримки у реалізації реформи. На шостий рік реформи маємо хороші результати активізації розвитку «на місцях». Тут потрібно відзначити всебічну підтримку українських владних інституцій. Проте, хотілося б звернути увагу на такий фактор у розвитку нових об'єднаних територіальних громад (ОТГ), як підтримка міжнародних організацій. Адже завдяки проектній діяльності та залученню додаткових коштів напряму до місцевих бюджетів ОТГ створюють нові джерела надходжень і мають можливість розвиватися.

Метою статті є дослідження співпраці об'єднаних територіальних громад з міжнародними організаціями як можливості залучення додаткових грантових та проектних коштів на розвиток громад. Важливим є аналіз результатів втілення таких міжнародних програм у громадах, оцінка їхніх результатів у вигляді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо говорити про дослідження теоретичних засад децентралізаційних процесів, то слід зазначити таких зарубіжних вчених, як А. Коль, І. Волтер, Б. Гурне, У. Оутс, Ч. Тібут, А. Шнейдер. Серед вітчизняних теоретиків децентралізації можна виокремити праці В. Борденюка, І. Грицяка, В. Куйбіди, М. Корецького, Н. Нижник. Вивченням місцевого самоврядування у контексті європейських цінностей та стандартів цінні дослідження І. Демченко, О. Чумакова, О. Фрицького.

Виклад основного матеріалу. Децентралізацію як поняття та процес важко підвести під єдине уніфіковане визначення. Найбільш цікаве пояснення децентралізації серед закордонних вчених знаходимо в американського дослідника А. Розенбаума, він говорить, що децентралізація це посилення владних одиниць, що не належать до верхньої гілки влади; організація системи ефективного керування як органів самоврядування, так і органів проміжкового рівня; ефективний механізм стримувань і противаг в середині державної влади; засіб заохочення до врядування громадян та громадянських організацій [11, С.12–15]. Дослідник Б. Гурне трактує децентралізацію як спосіб територіальної організації державної влади, при якій влада передає право на прийняття рішень з певних питань або у відведеній сфері структурам місцевого або місцевого рівня, що не входять у структуру влади і є певним чином автономними від неї [2, С. 88].

Серед українських науковців цікавим і обширним є тлумачення децентралізації М. О. Багмета і Т. М. Личко, які пояснюють цей процес як розширення владних повноважень органів місцевої влади та місцевої виконавчої влади за рахунок повноважень органів центральної влади та органів виконавчої влади з метою покращення і підвищення ефективності управління, повної реалізації регіональних і місцевих інтересів [1, С.34]. У вигляді загального процесу щодо перерозподілу функцій, владних повноважень, осіб або речей від централізованого управління та спрямованого в розв'язанні політико-правових проблем локального самоврядування передусім через розширення повноважень та економічних можливостей місцевого

самоврядування і, відповідно, їх представницьких органів із реформатуванням місцевого самоврядування на економічно спроможний, дієвий та відповідальний інститут влади розуміє децентралізаційний процес О. Л. Кремена [3].

Таким чином децентралізація передає основні повноваження безпосередньо «на місця», забезпечуючи цим пришвидшення розв'язання проблем місцевого рівня. Можливість діяти самостійно мотивує населення та керівництво територіальної громади до розвитку та покращення умов.

Говорячи про децентралізацію в Україні слід розглянути законодавчу базу реформи. Основоположними тут є Закон України «Про місцеве самоврядування», Закони України «Про співробітництво територіальних громад та «Про добровільне об'єднання територіальних громад».

Зокрема, стаття 2 Закону України «Про місцеве самоврядування» трактує місцеве самоврядування як гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [7].

Таке поняття чітко дає розуміння того, що територіальна громада повинна забезпечуватись механізмами вирішення місцевих питань та свого розвитку. Частина друга цієї ж статті також вказує, що громада села може здійснювати безпосереднє, чи через сільські або міські ради, управління на місцевому рівні.

Повертаючись до теми міжнародного співробітництва хочемо зазначити про значимість побудови місцевого самоврядування в Україні з дотриманням європейських принципів. А саме йдеться про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування, що відображено у відповідному законі.

У статті 3 Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування» від 15.07.1997 року зазначено, що місцеве

самоврядування означає право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення. Це право здійснюється радами або зборами, члени яких вільно обираються таємним голосуванням на основі прямого, рівного, загального виборчого права і які можуть мати підзвітні їм виконавчі органи [8].

Задля ефективної організації міжнародного співробітництва у сфері місцевого самоврядування у 2017 році було створено Раду донорів з питань впровадження реформи децентралізації в Україні. Рада донорів з питань впровадження реформи децентралізації в Україні – є спільнотою донорських агенцій, іноземних дипломатичних представництв в Україні, міжнародних організацій, що фінансують та/або впроваджують широкомасштабні програми і проекти, а також Уряду України, що представлений Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, що має на меті підтримку реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, та сформована для здійснення координації між Урядом України, Мінрегіоном, іншими центральними органами виконавчої влади та Донорами задля узгодження підтримки пріоритетів Реформи [6].

Основними завданнями Ради є координуюча та аналітична діяльність щодо участі міжнародних організацій та втілення міжнародних проектів на рівні об'єднаних територіальних громад на основі Концепції реформування місцевого самоврядування. Учасниками Ради донорів виступають уповноважені представники Міністерства регіонального розвитку та так званих Донорів – міжнародних організацій, які сприяють розвитку місцевого самоврядування в Україні. Вони спільно формують дієву платформу для здійснення консультацій, надання експертної, фінансової та різного роду технічної допомоги в процесі реалізації реформи місцевого самоврядування.

Ще однією важливою сферою є постійний моніторинг перебігу та реалізації реформи за ключовими факторами, зазначеними в Матриці результатів впровадження реформи. Свою штатну діяльність Рада здійснює у

формі функціонування робочих груп за ключовими сферами реформи, а організаційну частину виконує Секретаріат Ради донорів.

Поетапне підвищення інституційної та фінансової спроможності органів місцевого самоврядування якісно та ефективно надавати розширений перелік публічних послуг в Україні відбувається завдяки консолідації державної та міжнародної підтримки секторальних реформ в Україні. Йдеться про організаційну, експертну та фінансову підтримку реформи з боку міжнародних організацій (Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, Світового банку, Організації економічного співробітництва та розвитку, Європейського банку реконструкції та розвитку, Європейського інвестиційного банку), проектів міжнародної технічної допомоги та провідних демократій світу (Європейського Союзу, США, Канади та інших країн).

Значну роль відіграють Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку «U-LEAD з Європою»; Експертна підтримка врядування та економічного розвитку (EDGE); Спільна програма ПРООН та ООН Жінки; швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні» (DESPRO); проект «Партнерство для розвитку міст» (ПРОМІС / PLEDDG); проект ПРООН/ЄС «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду»; Програма «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE); Програма Ради Європи «Децентралізація і реформа місцевого самоврядування в Україні» тощо. Завдяки цим та іншим проектам український уряд отримує експертні висновки вітчизняних та міжнародних експертів щодо реалізації реформи децентралізації (зокрема, тематичні доповіді Організації економічного співробітництва та розвитку)[5].

Однією із найбільш відомих міжнародних програм, які здійснюються на підтримку реформи місцевого самоврядування в Україні, можемо назвати програму «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE). Вона виконується на основі проекту Агентства США з міжнародного

розвитку (USAID) міжнародної організації Глобал Комьюнітіз (Global Communities) протягом 5 років, починаючи з 2016 року.

Діяльність програми зосереджена на 7 областях України, а саме: Дніпропетровська, Івано-Франківська, Миколаївська, Кіровоградська, Тернопільська, Харківська та Херсонська. Програма спрямована на розвиток нових об'єднаних територіальних громад у сфері ефективнішого використання наявних місцевих ресурсів, стимулювання місцевої економіки, в тому числі за рахунок створення нових комунальних підприємств, оптимізації сфери комунальних послуг, підвищення рівня ефективності взаємодії громадськості та владних установ місцевого рівня.

Глобал Комьюнітіз, міжнародна неурядова організація з великим досвідом покращення місцевого врядування та розвитку громад в багатьох країнах світу, керуватиме Консорціумом DOBRE, що складається з місцевих та зарубіжних партнерів:

- SocialBoost: поширюватиме інноваційні ІТ-рішення, що ґрунтуються на попиті, для інклюзивного та колегіального місцевого самоврядування.
- Український Кризовий Медіа Центр (УКМЦ): проводитиме активну стратегічну комунікацію, націлену на обізнаність громадськості про переваги децентралізації, навчатиме учасників ефективних комунікаціям та максимізуватиме поширення результатів, досягнутих ОТГ та програмою DOBRE.
- Фондація Підтримки Місцевої Демократії, Польща (FSLD): привнесе технічні експертні ресурси в стратегічне планування, надання послуг та колегіальне бюджетування з використанням польського досвіду децентралізації, але адаптованого для України.
- Малопольська Школа Державного Управління при Краківському Університеті Економіки (MSAP/UEK): покращить можливості для освітнього та професійного розвитку в державному управлінні.

- Національний Демократичний Інститут (NDI): підвищуватиме гендерну рівність та сприятиме розширенню прав і можливостей для жінок. Також забезпечить експертними ресурсами в розробці та аналізі кількісних та якісних досліджень[9].

Узагальнюючи результати втілених проектів програми DOBRE можемо говорити про підвищення доступності адміністративних послуг для населення завдяки створенню електронних платформ для громад-учасниць програми. Реалізовано велику кількість проектів щодо благоустрою комунальних об'єктів громад. Важливим результатом є активізація громадськості, зокрема і молоді, громад, розробка власних проектів та участь в інформативних практичних форумах і конференціях.

Ще одним цікавим є швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні DESPRO. Фінансування проекту, який спрямований на міжнародну технічну допомогу у сфері реформування місцевого самоврядування фінансується Швейцарською агенцією розвитку та співробітництва (SDC) Швейцарської конфедерації, а реалізація покладена на Швейцарський центр ресурсів та консультацій з питань розвитку (Skat).

Від свого старту у 2007 році проект DESPRO впродовж 7 років до прийняття Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні проект DESPRO працював над створенням платформи для майбутніх змін через розроблення законодавчої основи реформи місцевого самоврядування, підвищення професійного рівня представників місцевого самоврядування та органів державної влади, розвиток публічних послуг, зокрема проектів поводження з твердими побутовими відходами, а також водопостачання та водовідведення в селах та селищах по всій країні [12].

Саме завдяки діяльності проекту зі стартом реформи у 2014 році представники місцевого самоврядування, українська влада та міжнародні партнери змогли використовувати напрацьовану платформу дій. На стадії впровадження децентралізації учасники реформи отримали продуману стратегію щодо запланованих дій.

DESPRO надав експертну підтримку розробці більше, ніж 10 законопроектів і регуляторних документів, випустив більше 50 освітньо-інформаційних та аналітичних публікацій, організував або долучився до організації понад 200 заходів. Проект підтримав створення та діяльність ключового інформаційного ресурсу сфери – порталу Децентралізація, який залучив понад 2 мільйони користувачів з часу свого заснування. У 2017 та 2018 роках у межах підтримки національної політики у сфері децентралізації DESPRO провів серію публічних дебатів у різних регіонах країни, залучивши експертів, місцеве самоврядування та активних громадян до діалогу про об'єднання громад [4].

Зараз проект знаходиться на IV, завершальній, фазі і займається в основному проведенням публічних обговорень втілення реформи місцевого самоврядування та забезпечує комунікаційний супровід. У процесі створення нових об'єднаних територіальних громад DESPRO забезпечує поширення досвіду вже наданих публічних послуг в ОТГ, що стосуються насамперед водопостачання і водовідведення та переробки відходів. Крім того, реалізуються проекти комплексних практичних тренінгів і теоретичних семінарів для представників місцевого самоврядування.

Спільноєвропейською можна назвати Програму «Підтримка реформи децентралізації в Україні/ U-LEAD з Європою: програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку», яка фінансується Європейським Союзом разом з Данією, Естонією, Німеччиною, Польщею та Швецією.

«U-LEAD з Європою» робить внесок у створення багаторівневої системи управління, яка є прозорою, підзвітною та реагує на потреби громадян та включає дві основні цілі:

посилення спроможностей ключових суб'єктів на національному, регіональному та місцевому рівнях з метою впровадження реформ регіональної політики та децентралізації (GIZ). Це включає в себе вертикальну та

горизонтальну координацію та розвиток спроможності на всіх рівнях управління по всій Україні.

розширення прав і можливостей об'єднаних громад з метою надання високоякісних послуг громадянам, що робить внесок у реформу децентралізації (управляється Sida). Для цього Sida уклала субконтракти, щоб підтримати створення чи модернізацію до 600 належних центрів надання адміністративних послуг, які відповідають очікуванням громадян, та розробити IT-рішення, які забезпечують надання відповідних послуг. Напрямок покращення якості надання адміністративних послуг для реалізується SKLInternational, eGA та NIRAS Sweden AB [10].

Оскільки одним з ключових завдань реформи є забезпечення доступності надання якісних адміністративних послуг на рівні об'єднаних територіальних громад, хочемо зазначити один з напрямів Програми «U-LEAD з Європою», а саме покращення якості надання адміністративних послуг для населення.

Основною метою цього напрямку є створення та модернізація майже 600 центрів надання адміністративних послуг в ОТГ та невеликих містечках. Втілення проекту розраховане на 2 фази, які включають розробку технічних завдань ЦНАПів та модернізацію вже існуючих. Сюди ж включені фізична підтримка – забезпечення обладнанням, інституційна підтримка – формування структури ЦНАП, навчання персоналу і обмін досвідом, фрагментарна розробка електронного управління чергою та надання транспортних засобів.

Висновки. Протягом періоду від початку децентралізації здійснено колосальну роботу. Реформа місцевого самоврядування підкріплена чіткою нормативно-правовою базою, яка, якщо і потребує певних допрацювань, але відкриває громада великі можливості. Важливо розуміти, що децентралізація виступає основою інших значимих секторальних реформ в Україні, це і освітня, і медична реформи. Завдяки ратифікованій в Україні ще 1997 року Європейській хартії місцевого самоврядування на сучасна реформа отримує схвальні відгуки і величезну підтримку на міжнародному рівні. Цей факт дозволив нашій державі співпрацювати з масштабними міжнародними

програмами, які працюють безпосередньо на місцевому рівні і сприяють формуванню довгострокових перспектив у розвитку об'єднаних територіальних громад.

Список використаної літератури

1. Багмет М. О., Личко Т. М. Цінність місцевого самоврядування як демократичної форми децентралізації державно-владних повноважень. *Наукові праці ЧДУ*. Серія: Державне управління. 2009. №112, С. 33–37.
2. Гурне Б. Державне управління /пер. з фр. Київ: Основи, 1993. 165 с.
3. Кремена О. Л. Проблеми децентралізації в Україні. *Молодий вчений*. 2014. №12(1), С. 265-268.
URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_12%281%29__63.
4. Основні напрямки та результати діяльності проекту. Офіційний сайт DESPRO
URL: <https://despro.org.ua/despro/main-results/>
5. Підтримання темпу процесу децентралізації в Україні. Офіційний сайт бібліотеки організації економічного співробітництва та розвитку
URL: <https://read.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/9789264301481-uk#page1>
6. Положення про Раду донорів з питань впровадження реформи децентралізації в Україні. Офіційний сайт Децентралізація. Міжнародна співпраця
URL:https://donors.decentralization.gov.ua/uploads/admin/donors_senate/file_uk/files/58eb8e2c6783ec045d924a23/TOR_DDB_Ukr_final_version.pdf
7. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 №280/97-ВР. Законодавство України
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
8. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування: Закон України від 15.07.1997 №452/97-ВР. Законодавство України
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036

9. Програма «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE). Офіційний сайт Децентралізація. Міжнародна співпраця URL:<https://donors.decentralization.gov.ua/project/dobre>

10. Програма «Підтримка реформи децентралізації в Україні/U-LEAD з Європою: програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку». Офіційний сайт Децентралізація. Міжнародна співпраця URL:<https://donors.decentralization.gov.ua/project/u-lead>

11. Розенбаум А. Демократія, урядування і децентралізація / Проблеми стосунків між рівнями влади крізь призму українського законодавства. *Вісник Програми сприяння парламентам України*. 1998. С.12–15. URL:
<http://pdp.org.ua/analytics/authorities/933-168-a4>

12. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO. Офіційний сайт DESPRO
URL:<https://despro.org.ua/despro/project/>

Пилипець У.В.
Студентка 3 курсу
спеціальності «Політологія»
Факультету історії,
політології і міжнародних відносин
Науковий керівник –
Березовська-Чміль О.Б.,
кандидат політичних наук, викладач

СПЕЦИФІКА СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Витоки формування громадянського суспільства з'явилися з появою держави та поділу суспільства на державну і недержавну сферу життєдіяльності. З тих часів питання взаємодії влади та суспільства було в центрі уваги всього людства, воно часто призводило до конфліктів, політичних переворотів та революцій. Зараз ця проблема знаходиться в основі глобальних суспільних змін, які відбуваються в багатьох країнах світу і будуть визначати перспективи розвитку світового співтовариства.

Взаємовідносини держави і громадянського суспільства виявляються найбільш важливим фактором розвитку суспільства в цілому. Розуміння комплексу відносин означає пошук можливостей трансформації суспільної системи, її здатності до оновлення та розвитку. Завдання такого роду набуває великої особливості саме в Україні, яка переживає перехідний період становлення повноцінного громадянського суспільства.

Актуальність теми обумовлена тим, що демократизація українського суспільства, яка почалась після набуття Україною незалежності, являє собою складний системний процес. Вона не зводиться до формального створення інститутів, які довели свою ефективність у сильних демократичних країнах. Демократичні інститути і процедури є лише засобами, з допомогою яких реалізується свобода дій соціальних акторів і забезпечується їхній вплив на процес прийняття політичних рішень. Іншими словами, головною характеристикою демократії є репрезентативність, тобто надання, шляхом

демократичних інститутів і процедур, інтересам і діям соціальних акторів політичного виміру. При відсутності незалежних від держави соціальних акторів демократичні інститути і процедури перетворюються у декорацію. Таким чином, шанси на успіх демократичних перетворень в Україні значною мірою визначаються розвитком громадянської активності. Все це обумовлює необхідність дослідження способів і умов формування і розвитку громадянського суспільства.

Проблему громадянського суспільства вивчали такі зарубіжні і українські автори, як В. Безродна, А. Колодій, Д. Вовк, О. Крюков, В. Степаненко, А. Рамонайте, Д. Коен, І. Воронов, О. Габріелян та інші.

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати специфіку, тенденції, напрямки формування громадянського суспільства в Україні.

Виклад основного матеріалу. Громадянське суспільство є одним з найбільш важливих ціннісних і культурологічних феноменів сучасного суспільства. Громадянське суспільство в його загальноприйнятому розумінні, виступає як сукупність соціальних утворень (груп, колективів), об'єднаних специфічними інтересами (економічними, етнічними, культурними і так далі), що реалізовані поза сферою діяльності держави і дозволяють, в умовах демократичної системи облаштування суспільного життя, контролювати дії держави. [4]

Варто зазначити, що стабільний розвиток громадянського суспільства відбувається лише в умовах демократії. Саме цей сектор, тобто громадянське суспільство, в Україні розвивається найуспішніше, але усі ми спостерігаємо останнім часом деякі перепади у розвитку громадянського суспільства в нашій державі. Причиною цього є те, що громадянське суспільство не є верхівковим. Свого роду, елітні групи громадянського суспільства розвиваються доволі успішно, але на низу не спостерігаємо такого масового залучення людей в політику. Наприклад, в Америці, сусідські громади, це те, що зачіпає населення найбільше, люди весь час стикаються з громадянською активністю. В Україні,

на жаль, цього поки що немає. Тобто, не закорінення внизу одна з причин повільного розвитку громадянського суспільства.

Наступною причиною є не злагоджене середовище. Успішною основою всіх реформ є тісна взаємодія владних структур і суспільства. Якщо присутні представники старих порядків, які прагнуть залишити «все як є» і населення, яке не сприймає ці реформи, то зазвичай, зміни приречені на поразку. Яскравим прикладом цього є реформа медичної системи, основною складовою якої було укладення декларацій з лікарями. Більшість населення не вважало за потрібне це робити, тому такі бажані зміни в сфері медицини гальмуються. Проте, варто зауважити також те, що низька зарплата є однією з умов не зацікавленості лікарів у своїй діяльності. Якщо аналізувати глибше, то варто виокремити той факт, що така тенденція спостерігалась майже у всіх галузях, які реформували. Будь-які реформи в державі впроваджувались важко саме через несприйняття з боку суспільства, бо головним фактором цього є низький рівень політичної культури населення.

Процес становлення і розвитку громадянського суспільства досить складний і суперечливий, він тривав впродовж усієї історії розвитку людської цивілізації. Кожна держава, розвиваючи громадянське суспільство, вносила певні свої особливості в його структуру. Досить специфічний характер побудови громадянського суспільства має Україна. На це вплинули ряд факторів, а саме: довготривала відсутність власної державності, панування впродовж тривалого часу кріпосництва, що відклало помітний відбиток на психологічній поведінці населення.

При всій складності процесу розвитку громадянського суспільства, Україна йде до нього шляхом націотворення, а також через формування української національної еліти. [1]

Однією з основних перешкод до становлення громадянського суспільства в Україні також є проблема консолідації самого українського суспільства, яка яскраво спостерігалась в 1991 році під час виборів президента. Тоді Україна розкололась на «Схід», який підтримав Л. Кравчука 61.59% і «Захід», що віддав

перевагу В. Чорноволу 23.27%. Таке ж явище спостерігалось і під час президентських виборів у 2004 році. Лідером на західній частині України був В. Ющенко, а східна частина підтримувала В. Януковича. [3]

Ряд вчених стверджують про те, що Україна є «розщепленою країною з двома різноманітними культурами». Ці слова підтвердились під час виборів у 2004 році.

Проблема консолідації і досі гостро відчувається в українському суспільстві. На жаль, думкою українців маніпулюють в корисливих цілях.

Питання шляхів розвитку громадянського суспільства в Україні є досить актуальним, не є відділеним від питань реформування держави. Тривала відсутність досвіду державотворення, криза консолідації суспільства і держави стали одними з ключових причин слабкого розвитку громадянського суспільства. Саме тому, проблема розвитку громадянського суспільства безумовно пов'язана з розбудовою державності, бо саме вдосконалення суспільства і держави є необхідною умовою демократизації.

Діалектика відносин громадянського суспільства і держави складна й суперечлива, так як між ними завжди відбувається своєрідний поділ організаційно-управлінської праці. Громадянське суспільство як система завжди відчуває тиск з боку державної влади. Суспільство є незалежним настільки, наскільки держава є терпимою до такої незалежності. Однак, держава не може нормально розвиватися без вільного формування громадянського суспільства, яке контролює дії політичної влади. Слабкість громадянського суспільства штовхає державу до узурпації прав громадян, внаслідок чого відбувається перерозподіл функцій держави і громадянського суспільства. У такому разі держава, окрім власних функцій, привласнює ще і функції громадянського суспільства, змушує виконувати винятково державні рішення. Незалежність громадянського суспільства як правової структури, полягає у здатності протистояти сваволі держави. Держава і суспільство існують у вигляді суперечливих безупинних взаємодії і взаємовпливу, характер і спрямованість яких значною мірою залежать від рівня розвиненості

громадянського суспільства та його інститутів. Конфронтація інтересів держави і громадянського суспільства є показником неефективності державного управління і самого механізму держави. Оптимальною умовою їх компромісу слугує встановлення гармонійного єднання приватних і публічних інтересів з метою забезпечення прав людини. [2]

Взаємодія громадянського суспільства і держави полягає в тому, що громадянське суспільство, по-перше, слугує соціальною основою держави, не існує поза державою; розвивається в системі взаємодії з державою через партії, вибори, представницькі органи влади, а також через групи та об'єднання за інтересами (лобізм); по-друге, впливає на створення і функціонування державних органів у власних інтересах (частина партій діє в межах держави через парламентські фракції; лобісти взаємодіють з органами виконавчої влади через консультативні комітети при уряді, його міністерствах - це так зване функціональне представництво); потребує від держави охорони і захисту життя, здоров'я, безпеки громадян, але не допускає її втручання в їх приватні інтереси; використовує норми права, встановлені і закріплені державою у формах (джерелах) права - нормативно-правових актах, нормативно-правових договорах, правових прецедентах тощо.

Роль цивілізованої держави у розвитку громадянського суспільства полягає в тому, що держава слугує формою, що організовує громадянське суспільство і створює умови для його розвитку, є відносно самостійною щодо громадянського суспільства і здійснює солідарні публічні інтереси усіх членів суспільства, встановлює "правила гри", яких повинні дотримуватися громадяни та їх об'єднання, створює сприятливі умови для їх існування і розвитку, а також не втручається в приватну сферу сім'ї, побуту, культури (перший рівень громадянського суспільства): таке втручання можливе лише з метою забезпечення особистої або громадської безпеки, не втручається в приватні (громадянські) правовідносини: у разі вступу в такі правовідносини втрачає можливість виявляти публічну владу, тобто зберігає всі ознаки публічно владної особи за межами приватних (громадянських) правовідносин.

Держава юридично забезпечує можливості громадянина бути власником, створювати громадські об'єднання, комерційні корпорації, брати активну участь у політичному житті суспільства, має межі регулювання відносин у суспільстві, що визначаються конституцією держави, міжнародними стандартами прав людини. [2]

І громадянське суспільство, і держава функціонують для задоволення потреб та інтересів людини. Європейська традиція виходить не зі співвідношення інтересів людини і держави, а зі справедливого балансу інтересів особи і суспільства. Цей баланс розцінюється Європейським Судом з прав людини як гарантія правомірності відносин "людина - держава".

Одна з головних цілей демократичних перетворень в Україні полягає в тому, щоб стимулювати розвиток громадянського суспільства. Основну роль у цьому має відіграти налагоджений механізм правового регулювання.

Отже, зв'язок громадянського суспільства і держави є досить тісним, оскільки воно слугує соціальною основою держави, не існує поза її межами, розвивається в системі взаємодії з державою через партії, вибори, представницькі органи влади, а також через групи та об'єднання за інтересами (лобізм), впливає на створення і функціонування державних органів у власних інтересах, потребує від держави охорони і захисту життя, здоров'я, безпеки громадян, але не допускає її втручання в їх приватні інтереси, використовує норми права, встановлені і закріплені державою у формах права - нормативно-правових актах, нормативно-правових договорах, правових прецедентах тощо.

Вивчення питання громадянського суспільства на сьогодні зумовлене потребами поглиблення як практичних, так і теоретичних розробок виходу українського соціуму із кризової ситуації, яка склалася. Становлення, розвиток та існування громадянського суспільства є одним із ключових векторів української політики, які першочергово вказують на соціальні перетворення, бо громадянське суспільство насамперед відображає соціальне життя.

Завдяки різним інституціям громадянське суспільство вступає у взаємовідносини з державою. З одного боку, громадянське суспільство бере

активну участь у функціонуванні держави відповідно до своїх компетенцій, утворюючи таким чином її соціальний фундамент, а з іншого боку – вже сама держава активно залучена у формуванні громадянського суспільства, а також його функціонування, захищаючи його інтереси.

Загальновідомим є той факт, що громадянське суспільство складається з двох компонентів – «матеріальної», основою якої є ринкові відносини, і «нематеріальної»- до якої входять такі чинники як ментальні, духовні і правові. Цих два компоненти об'єднує така річ як середній клас. Оскільки його як такого в Україні не існує, то його потрібно формувати і основою його мають стати вільні громадяни, наділені свободою думати, вибирати, а також діяти у різних сферах життя. [1]

Важливим чинником формування громадянського суспільства є демократичний політичний режим, тоді як авторитарний чи тоталітарний до близький до етатизованого суспільства.

На жаль, сьогодні в Україні збереглися певним чином залишки «совка» як на всіх рівнях організації суспільного життя, так і в масовій свідомості населення. На даний момент, спостерігається цікава тенденція: молоде покоління все в більшій своїй кількості підтримує західноєвропейський напрям розвитку Української держави. Однак, двадцять дев'ять років наполегливих реформ все ж таки призвели до утворення міцної держави, але слабого громадянського суспільства. Найбільш вдалою моделлю розвитку українського соціуму було б паралельне становлення інститутів держави та громадянського суспільства, але гармонізувати цей процес, на жаль, не вдається.

Одним з недоліків України було те, що із перших днів незалежності і до тепер відбувалась сильна соціальна диференціація і розшарування населення. Як наслідок, спостерігаються зміни соціальної стратифікації, спричинені рядом економічних чинників, що негативно вплинули на матеріальне становище громадян. Відбувається поляризація інтересів різних верств населення.

Для того, аби подолати всі ці недоліки варто ліквідувати суперечності між бажаним і реальним станом речей. Зробити це можна шляхом розвитку і

зміцнення структури громадянського суспільства, встановивши справедливі правила гри між владою, профспілками і підприємцями.

Як було зазначено вище, демократія є основою розвитку громадянського суспільства. Таким чином, шлях до демократії в Україні лежить через побудову громадянського суспільства. Основними шляхами є: розширення бази влади, підвищення політичної культури населення, створення нових можливостей участі громадян в управлінні державними справами, шляхом розвитку різних форм громадянського самоврядування і самодіяльності, а також максимальне розширення сфери судового захисту прав і свобод людини. Важливим чинником розвинутого громадянського суспільства є патріотичне виховання населення, піднесення рівня суспільної свідомості тощо. [1]

Отже, формування громадянського суспільства є досить складним процесом. Дійсно справжнє громадянське суспільство існує лише в країні з високорозвиненою ринковою економікою. В Україні варто втілити в життя концепцію співвідношення особи, суспільства і держави, яка зможе зміцнити сьогоднішню ментальність людини, сформувати свідомого індивіда з високим рівнем політичної, правової та економічної культури.

Висновки. Становлення і розвиток громадянського суспільства в Україні має свої особливості. Відсутність досвіду побудови власної держави і суспільства, внаслідок окупаційної політики іноземними державами чи не найсуттєвіше вплинув на формування громадянського суспільства. В психології населення України перебував стереотип про те, що лідер повинен вирішувати усі питання держави. Тобто, не було достатньо чіткої взаємодії між суспільством і владою, громадяни не вбачали в цьому потреби. Проте, Помаранчева революція і Революція Гідності кардинально змінили мислення населення. Все більше людей прагне брати участь в розбудові європейської держави. Молодь активно залучається до громадських організацій. Владні структури стають більш прозорими для громадян. Збільшується кількість волонтерських, добровольчих об'єднань, які відіграють ключову роль в розбудові держави.

Після Революції Гідності ми прокинулись в «новій» країні, для якої характерні особливі суспільно-політичні процеси внутрішньополітичного життя. Відбулась активна консолідація української політичної нації, що понад усе ставить українську державність та значний успіх національного проекту. Варто зазначити, що відбулась переоцінка свідомості українців у взаєностосунках «свій-чужий», «братній народ» тощо. Зросла повага до європейських цінностей, вони стали домінуючими при виборі розвитку для українців. У нас з'явилась нова армія, яку підтримує держава і народ. Наша країна здобула масштабну підтримку світової коаліції. Усі вище наведені фактори безсумнівно впливають на становлення і розвиток громадянського суспільства в Україні.

Список використаної літератури

1. Вовк Д. Шляхи формування громадянського суспільства в Україні. URL: <https://works.doklad.ru/view/85kZttoP0Dk/all.html>
2. Скакун О.Ф Теорія держави і права. URL: https://pidruchniki.com/1106041143041/pravo/vzayemodiya_gromadyanskogo_suspilstva_derzhavi
3. Вибори Президента України 1 грудня 1991 URL: http://cvu.org.ua/nodes/view/type:elections/slug:vybory_prezydenta_ukrajiny_1_grudnia_1991
4. Поняття та принципи громадянського суспільства. URL: <https://lawbook.online/ukraine-gosudarstva-prava-teoriya/611-ponyattya-printsipi-gromadyanskogo-41765.html>

Сав'юк Р.В.
Магістр 2-го року навчання
спеціальності «Політологія»
Факультету історії, політології і
міжнародних відносин
Науковий керівник -
доктор політ.наук, проф. Климончук В.Й.

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Актуальність теми дослідження. У наш час проблема забезпечення міжнародної безпеки є як ніколи актуальною, а все через те, що досі є такі загрози як міжнародний тероризм, злочинність, розвиток зброї масового знищення, різноманітні економічні та кіберзагрози. З кожним роком все більше країн стають жертвами як не внутрішніх конфліктів, так зовнішньої агресії з боку інших держав.

Україна не стала винятком і в 2014 р. була зачеплена військовим конфліктом, який був початий Російською Федерацією, країною, яка ще в 1994 р. гарантувала нам цілковиту безпеку і повний захист. Спочатку анексія Криму, потім гібридна війна на Сході України. За тих умов, в яких знаходилась Україна на той час, врегулювання кризи на Донбасі було можливе лише за допомогою безпосереднього втручання міжнародних організацій, таких як ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ та інші.

Ще з самого початку російської агресії міжнародні організації докладають чимало зусиль для вирішення даного конфлікту. Адже по своїй суті, він є досить унікальним, так як зовнішній агресії піддалась країна, що отримала гарантії безпеки від усіх країн-постійних членів Ради Безпеки ООН. Та і сам конфлікт відбувається в контексті європейської системи безпеки, яка до цього вважалася найбільш стабільною і досконалою світовою системою безпеки.

Саме міжнародні організації беруть на себе відповідальність виявляти, попереджати та вирішувати різноманітні конфлікти, а також займатись свого роду пост конфліктною реабілітацією. І саме вони на даний момент відіграють ключову роль у врегулюванні конфлікту на Сході України.

Мета дослідження полягає у всебічному і комплексному дослідженні міжнародних організацій та визначення їх ролі у врегулюванні російсько-українського конфлікту.

У літературі останніх років окремі питання торкаються нормативно-правових засад діяльності міжнародних організацій у сфері безпеки у роботах таких вчених: В. Б. Авер'янов (V. B. Averyanov), О. М. Бандурка (O. M. Bandurka), О. В. Балдинюк (O. V. Baldynyuk), С. Д. Білоцький (S. D. Bilotskyy), В. М. Вакулич (V. M. Vakulych), М. Я. Гуцман (M. J. Hutsman), Д. В. Дубов (D. V. Dubov), В. І. Дяченко (V. I. Dyachenko), Н. А. Зелінська (N. A. Zielinska), Ю. А. Іванов (Y. A. Ivanov), В. М. Лисик (V. M. Lysyk), М. М. Пендюра (M. M. Pendyur), О. В. Пулим (O. V. Pulum) та ін. Однак дослідженню ролі та місця міжнародних організацій у врегулюванні російсько-українського конфлікту приділено недостатню увагу.

Виклад основного матеріалу. Конфлікт є одним з найбільш універсальних і давніх явищ у історії людства. Конфлікти у відносинах між державами почалися від початку виникнення самих державних утворень через низку чинників, зокрема, територіального, економічного, ідеологічного, релігійного, культурно–етнічного. Попри це, досі не існує єдиного універсального засобу запобігання або врегулювання конфліктів. Нинішні суспільно–політичні реалії та система міжнародних відносин мають специфічні властивості, які також позначаються на характері й перебігу міжнародних конфліктів на сучасному етапі. Зокрема, необхідно відзначити зростання числа потенційних суб'єктів міжнародних конфліктів, до яких можуть відноситися не тільки суверенні держави, але й також міжнародні організації, міждержавні об'єднання та невизнані державні утворення. Окрім того, зростає роль

міжнародних організацій як арбітра і посередника у процесі перемовин між конфліктуючими сторонами [3].

За таких умов, на думку більшості політиків та політологів, відповідно до сучасних вимог міжнародного права врегулювання кризової ситуації на Україні можливо тільки шляхом посередництва міжнародних організацій. Міжнародні організації є інструментом для раннього виявлення, попередження і запобігання конфліктів, а також регулювання криз і постконфліктної реабілітації, вони займаються широким колом питань безпеки, включаючи контроль над озброєнням, превентивну дипломатію, заходи щодо зміцнення довіри, права людини, спостереження за проведенням виборів, економічну та екологічну безпеку тощо [4].

Першочергове місце в порядку врегулювання збройного конфлікту на Південному Сході України належить ключовим міжурядовим міжнародним організаціям, що опікуються миром і безпекою в світі – Організації Об'єднаних Націй (ООН) та Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ). ООН була заснована 1945 р. після завершення Другої світової війни представниками 51 країни з метою підтримки миру і безпеки у всьому світі, розвитку дружніх відносин між країнами та сприяння соціальному прогресу, поліпшенню умов життя і стану справ у галузі прав людини. Наразі її склад налічує 193 держави. Діяльність Ради безпеки ООН з підтримки миру та безпеки полягає у визначенні тих чи інших санкцій проти держав-порушників (включаючи військові операції проти них); введенні миротворчих формувань у зони конфлікту; організації постконфліктного врегулювання, зокрема, введення міжнародної адміністрації в зоні конфлікту. Крім цього, Рада може звернутися до примусових заходів, зокрема: введення економічних санкцій, збройового ембарго, фінансових штрафів та обмежень і заборон на поїздки; розриву дипломатичних відносин; блокади; колективних військових заходів. Однак статут ООН містить перешкоди до врегулювання збройного конфлікту на території України. Так, згідно зі статутом Організації, до складу Ради Безпеки входять 5 постійних членів (Велика Британія, Росія, Китайська Народна

Республіка, Сполучені Штати Америки, Франція) і 10 непостійних, яких Генеральна Асамблея ООН обирає за географічним принципом. Рішення Ради Безпеки (крім процедурних) вимагають 9 голосів з 15, включаючи голоси, які збіглися, всіх постійних членів. Це означає, що кожному з п'яти постійних членів Ради Безпеки належить право вето щодо рішень Ради. Тому у Російській Федерації завжди буде право на вето всіх дій ООН, що направлені на ескалацію збройного конфлікту в Україні [8].

У новій Стратегії національної безпеки України від 06.05.2015 р. зазначено, що агресія Росії проти України збільшила актуальність реформування Ради Безпеки ООН. У рамках роботи Генеральної Асамблеї ООН увага уряду України зосереджуватиметься на підтримці таких ініціатив з реформування Ради Безпеки ООН, які забезпечать її адекватне реагування на порушення міжнародного права, навіть якщо порушник є постійним членом цього органу.

Не менш важливу роль у врегулюванні конфлікту на Сході України відіграє і ЄС, який надає нашій державі макрофінансову та гуманітарну допомоги [5].

Мільйони людей в Україні потребують допомоги через конфлікт в східній частині країни. Продовження бойових дій призвело до збільшення вразливості і переміщенню людей як всередині України, так і за її межами. Ситуація в області безпеки залишається нестійкою і нестабільною, і триваючі порушення режиму припинення вогню серйозно вплинули на повсякденне життя людей, що живуть поблизу лінії зіткнення. Європейський Союз зберіг гуманітарні аспекти кризи в Україні в своїй програмі з перших днів конфлікту і заявляє про свою готовність і далі розширювати масштаби своєї підтримки на основі потреб і відповідно до вимог ситуації. ЄС - Європейська комісія і держави - члени об'єднані - внесли близько 371 млн. € в гуманітарну та ранню допомогу для відновлення народу України, в спільному жесті солідарності з початку кризи. На додаток до фінансової допомоги, в натуральній формі була надана допомога через механізм цивільного захисту ЄС [1].

Гуманітарна допомога ЄС надходить: постраждалим людям, які живуть на непідконтрольних українській владі територіях та по обидва боки лінії розмежування; біженцям і внутрішньо переміщеним особам, які полишили зону конфлікту; особам, які повернулися до постійного місця проживання. Протягом 2014-2016 років Збройні Сили України отримали від різних країн світу матеріально-технічної та гуманітарної допомоги на суму близько 3 млрд. грн. За три роки конфлікту знищено або пошкоджено десятки лікарень, шкіл та дитячих садочків. Відновлення пошкоджених об'єктів відбувається повільно і значна допомога надходить від міжнародних структур. Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), у партнерстві з Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житловокомунального господарства України (Мінрегіон) і Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) наприкінці минулого року підписали угоду про сприяння оптимальному використанню Надзвичайної кредитної програми для відновлення України обсягом 200 млн. євро. Завдяки підтримці ЄС, у вересні 2016 року найбільший на Донбасі національний університет ім. Володимира Даля знову відкрив свої двері. Всього на ремонт та закупівлю техніки виділили близько 578 тис. євро. 16 березня 2017 року голова представництва ЄС Хьюг Мінгареллі повідомив, що Україна отримає другий транш макрофінансової допомоги від Європейського Союзу протягом найближчих тижнів. Адже за його словами Україна виконала майже всі умови для виділення наступної частини макрофінансової допомоги, у розмірі 600 млн. €. ЄС не став чекати, поки Україна виконає його вимоги – "лісову" та "пенсійну", по суті, подарувавши їх Києву. Тобто можна зробити висновок, що допомога ЄС, що може стати шкідливою для України. 16 січня 2017 року Міністерство оборони України повідомило, що Португалія виділить 200 тис. € допомоги для Збройним Силам України на закупівлю оснащення та озброєння нелетального характеру. Також міністр національної оборони Португалії наголосив на готовності подальшої підтримки Португалією прагнення українців до незалежності та територіальної цілісності своєї держави. Діючий голова ОБСЄ, міністр європейських,

інтеграційних та закордонних справ Австрії Себастьян Курц повідомив про виділення додаткових 2 мільйонів євро на гуманітарну допомогу для жителів Донецької та Луганської областей. Сума допомоги становить 2 млн. € [7].

Уряд Італії надав 1 млн. € на підтримку людей, які постраждали в результаті конфлікту на сході України. З цього мільйона 700 тис. євро передадуть Всесвітній продовольчій програмі (Всесвітня продовольча програма ООН) і 300 тис. євро - ЮНІСЕФ, а саме на розмінування та навчальні програми для дітей шкільного та дошкільного віку. У свою чергу уряд Німеччини надав 3 млн. € допомоги для діяльності ВПП в Україні. Але водночас терміново необхідно ВПП більш ніж 30 млн. дол. США, щоб забезпечити людей на сході України, які постраждали у результаті конфлікту, необхідною продовольчою допомогою до грудня 2017 року. Європейська Комісія виділила 18 млн. € додаткової негайної допомоги постраждалим в ході збройного конфлікту на сході України. Кошти будуть виділені на покриття витрат на надання термінової медичної допомоги, тимчасового житла, води, а також на санітарні потреби. Прес-служба МВФ повідомляє, що 3 квітня 2017 року відбудеться розгляд питання про виділення чергового траншу у розмірі 1 млрд. доларів США. У Міжнародному валютному фонді відзначають певні досягнення за програмою співпраці України та МВФ, а також спостерігають макроекономічну стабілізацію в країні. Петро Порошенко повідомив, що Україна не потребує надання військової допомоги зі сторони Заходу, а для того, щоб захищатися від агресивної Росії Києву вистачає власної армії. Київ зі своєї сторони виконує Мінські угоди, і Донецька і Луганська області вже отримали більше прав на самоврядування, але Росія ігнорує зобов'язання припинити вогонь, вивести свої війська і повернути контроль над кордоном. Проте дуже важко говорити про макроекономічну допомогу Україні, коли 36% українців навіть нічого не знають про це. Близько третини опитаних вважають, що ЄС надає допомогу Україні у сфері боротьби з корупцією, близько 22% – у сфері оборони та безпеки, на третій позиції – реформи державного управління (19.3%). На Заході України демонструють кращу обізнаність про допомогу ЄС у сфері бізнесу, а

також оборони та безпеки. Також на Півночі України відзначали, що ЄС допомагає в реформуванні судової системи [6].

Отже, роль ЄС у врегулюванні ситуації на Сході має важливе значення. Оскільки, без фінансової та гуманітарної допомоги Україна просто б не змогла відновити макроекономічну стабільність. Адже зміни, що відбулися за ці 2 роки є дуже помітними та безповоротними, Україна навряд чи зможе втратити ці позитивні перетворення, які вже були зроблені.

Варто зазначити, що забезпечення макроекономічної стабільності має ґрунтуватися не виключно на фінансових «вливаннях» МВФ та ЄС, а насамперед на власній грошово-кредитній та валютно-фінансовій політиці країни. Переймаючи досвід іноземних країн та їхніх практик, Україна зможе вдосконалювати законодавство, з метою зменшення негативних впливів на соціально-економічний розвиток держави, та стимулюватиме нарощення інвестиційного, інноваційного, експортного потенціалу економіки [3].

Також не варто забувати про міжнародну організацію, яка відіграє дуже важливу роль у забезпеченні безпеки в Європі – НАТО. Позиція НАТО щодо конфлікту в Україні однозначна: засудити агресію Росії. Але Альянсу зв'язують руки той факт, що Україна не є його членом, а значить, не може претендувати на дію принципу колективної безпеки. Але Україна може розраховувати на допомогу окремих членів організації [4].

«НАТО відіграє важливу політичну роль. Комісія Україна-НАТО – це важливий консультативний механізм, який Україна може використовувати, щоб інформувати членів організації про свою позицію, і генерувати їх політичну підтримку, не тільки колективну, а й індивідуальну. У НАТО також є ресурс для проведення реформ у галузі безпеки та військовій сфері, який він може надати Україні в разі потреби», – говорить експерт по Східній Європі Фонду Маршалла Йорг Форбріг.

Альянс не може надавати Києву зброю, але такі поставки можуть здійснювати окремі члени. "Коли мова йде про необхідність поставки зброї Україні, мова йде не про НАТО, а про країни-члени. Деякі з них, такі як

Польща, Великобританія, Канада і США виявляють більше бажання, ніж інші", – зазначає Форбріг.

НАТО відкрило для України 5 спеціальних трастових фондів: у сфері командування, контролю та комунікацій, логістики та стандартизації, кібербезпеки і перепідготовки та соціальної адаптації військовослужбовців. Організація також буде допомагати з реабілітацією поранених солдатів.

«В рамках програм співпраці і "Наука заради миру" запустили 15 нових ініціатив, під які в минулому році виділили 2, 2 млн. євро і планують виділити близько 10 млн. В 2015-2017-му роках», – повідомляють в НАТО [3].

Сьогодні Альянс об'єктивно відмовляється від безпосереднього втручання у російсько-український конфлікт та зволікає з наданням летального озброєння Україні. Тому невійськовий вимір співпраці Україна-НАТО набуває більшої актуальності, особливо в умовах розпочатої Росією гібридної війни, коли суто військові засоби відіграють лише свою обмежену роль. Метою такої війни є боротьба за ідентичність, цінності, розум людей, сфери впливу та ресурси. Україна вже отримує від Альянсу допомогу для перемоги у цій боротьбі та продовжує її розвивати, адже вона буде особливо необхідною після врегулювання конфлікту.

В перспективі поглиблена невійськова співпраця з НАТО дозволить Україні наблизитись до стандартів Альянсу, здійснити внутрішні демократичні перетворення та підвищити ефективність цивільних секторів безпеки нашої країни. Крім того, ця сторона співробітництва надасть можливість великій частині українського населення безпосередньо відчувати її результати та краще зрозуміти сутність Організації Північно-Атлантичного Договору [6].

Висновки. Урегулювання збройного конфлікту на Південному Сході України можливо тільки за участі міжнародної спільноти. Універсальні міжнародно-правові безпекові механізми, закріплені в Статуті ООН, Гельсінському заключному акті 1975 р., а також зовнішні гарантії безпеки України за Будапештським меморандумом 1994 р. виявилися недієвими. СММ

ОБСЄ сьогодні є єдиним способом контролю виконання «Комплексу заходів з виконання Мінських угод» та висвітлення реальної ситуації в Україні.

Наразі єдиною підтримкою з числа безпекових міжнародних організацій у врегулюванні збройного конфлікту на Південному Сході України (крім економічних санкцій проти «країни агресора») є неозброєна цивільна СММ ОБСЄ. Однак актуальним постає питання щодо забезпечення особистої безпеки спостерігачів СММ ОБСЄ, що можна зробити шляхом налагодження взаємодії цієї місії з силами охорони правопорядку України.

Погоджуємося, що ОБСЄ потребує серйозного реформування, створення нової моделі її функціонування, яка б враховувала нову ситуацію в Європі, кардинальні зміни безпекового середовища, появу нових викликів і загроз.

Подальші наукові розвідки будуть спрямовані на вивчення нормативно-правових та організаційно-тактичних засад удосконалення діяльності міжнародних організацій у врегулюванні збройних конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Виклики європейській архітектурі безпеки: український контекст [Електронний ресурс] : матер. міжнар. наук-практ. конференції (9 жовтня 2014 р., м. Київ). — Режим доступу : <http://uaforeignaffairs.com/ua/>
2. ВІЙНА НА ДОНБАСІ: РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ ВРЕГУЛЮВАННЯ [Електронний ресурс] // ЦЕНТР РАЗУМКОВА. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Donbas.pdf.
3. Ілларіонов А. Аналіз війни Путіна проти України і іншого світу [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.
4. Міжнародна реакція на російсько-українську війну (з 2014) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

5. Роль ЄС у врегулюванні війни на сході України. Політико-економічний вимір [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://financial.lnu.edu.ua/wpcontent/>

6. РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИЙ КОНФЛІКТ [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: [file:///C:/Users/User/Downloads/pubpolpr_2016_3_4%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/pubpolpr_2016_3_4%20(2).pdf).

7. Ротфельд: Платформою для врегулювання конфлікту в Україні може стати ОБСЄ. – 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.polradio>.

8. Толстов С. Діяльність міжнародних організацій в Україні: загальні тенденції та орієнтири / Толстов С. // Віче. – 2015. – №4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/4590/>